

17.11.04

Yhteistoiminnallisen metsäsuunnittelun mahdollisuudet yksityismetsätaloudessa

Leena Leskinen

17.11.04

METSÄNTUTKIMUSLAITOKSEN TIEDONANTOJA 927, 2004

Yhteistoiminnallisen metsä- suunnittelun mahdollisuudet yksityismetsätaloudessa

Leena A. Leskinen

Ympäristöpolitiikan lisensiaattityö
Tampereen yliopisto
Aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitos

JOENSUUN TUTKIMUSKESKUS

Leskinen, L. A. 2004. Yhteistoiminnallisen metsäsuunnittelun mahdollisuudet yksityismetsätaloudessa. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 927. 44 s. ISBN 951-40-1931-8.

Tutkimuksessa analysoidaan yhteistoiminnallisen metsäsuunnittelun mahdollisuuksia yksityismetsätaloudessa. Julkaisussa esitetään neljän osatutkimuksen, joiden tulokset on julkaistu erillisinä artikkeleina, yhteenveto. Tutkimus tuo esille kehittämistarpeita yhteistoiminnallisuuden edistämiseksi yksityismetsätaloudessa. Osallistavan suunnittelun tiedonkeruu- ja analyysimenetelmiä olisi kehitettävä ottamaan huomioon osallistujien erilaisia näkökulmia. Lisäksi tiedonkeruumenetelmiä on kehitettävä tunnistamaan ja käsittelemään mahdollisimman hyvin tiedon eri lajeja, eli asiatietoa, normeja ja elämyksiä.

Yhteistoiminnallisuuden merkkejä, kuten innovaatiota, ei löytynyt tutkituista osallistavan suunnittelun prosesseista. Yhteistoiminnallisuuden vaikuttaakin tiedon käsittelemistapojen lisäksi sosiaalisen yhteisön jäsenten väliset suhteet ja niiden dynamiikka. Jatkotutkimuksen aiheena on, miten voidaan tukea ja kannustaa yhteistoiminnallisuutta paikallisissa sosiaalisissa tilanteissa. Tämä on keskeinen kysymys esimerkiksi METSO -ohjelmaan kuuluvia politiikan keinoja, kuten monimuotoisuuden yhteistoimintaverkostoja, hyödynnettäessä.

Avainsanat: Osallistava metsäsuunnittelu, yhteistoiminta, alueelliset metsäohjelmat, aluesuunnittelu.

Julkaisija: Metsäntutkimuslaitos, hanke 3369.

Hyväksynyt: Kari Mielikäinen, tutkimusjohtaja

Kirjoittajan yhteystiedot: Leena Leskinen: Metla, Joensuun tutkimuskeskus, PL 68, 80101 Joensuu. Puhelinnumero: 0102111; sähköposti: leena.leskinen@metla.fi

Julkaisun myynti: Metsäntutkimuslaitos, Vantaan tutkimuskeskus, Kirjasto, PL 18, 01301 Vantaa, puhelin: 010 211 2200; faksi; 010 211 2201; sähköposti: kirjasto@metla.fi.

Painopaikka: Joensuun yliopistopaino, 2004

Esipuhe

Olen saanut viimeistellä liseniaattityöni MML Jukka Tikkasen ja MMT Mikko Kurttilan vetämissä hankkeissa, "Toimijaverkostot ja oppimislähtöinen suunnittelu Kansallisen metsäohjelman totuttamisessa" (Tikkanen) sekä "Yhteistoiminnallisuus monimuotoisuusverkostohankkeissa paikallistasolla" (Kurttila). Molemmat hankkeet ovat Maa- ja metsätalousministeriön rahoittamia. Liseniaattityötäni olen saanut tehdä Metsäntutkimuslaitoksen Kannuksen ja Joensuun yksiköiden työyhteisöjen jäsenenä.

Professori Yrjö Haila ja sateenvarjoseminaari-istuntoihin osallistuneet ympäristöpolitiikan tutkijat ovat opastaneet työtäni sen eri vaiheissa. Yhteenvedon käsikirjoitusta kommentoivat prof. Yrjö Haila, MMT Mikko Kurttila, YTT Pekka Leskinen, HTL Taru Peltola, MMT Jouni Pykäläinen sekä MML Jukka Tikkanen. Englanninkielisen tiivistelmän kielen tarkasti MMM Dominik Röser.

Jukka Tikkanen, Ron Store ja Pekka Leskinen tekivät kanssani merkittävän työpanoksen kahdessa osatutkimuksessa. Muut opastusta antaneet, tutkimuskohteiksi lupautuneet, aineistoja luovuttaneet tahot sekä tutkimusapulaiset ja rahoittajat on mainittu kunkin julkaisun kohdalla.

Lisäksi erityismaininnan ansaitsee mieheni Pekka, joka piti vuoden 2003 alussa kolme kuukautta vanhempainlomia hoitaen kotona tytärtämme. Saamani kolmen kuukauden "lisätyöajan" ansiosta tämä liseniaattityö valmistui ennen toisen lapsemme syntymää.

Kiitän lämpimästi kaikkia yllä mainittuja

Joensuussa 25.3.2004

Leena Leskinen

Tiivistelmä

Tutkimuksessa analysoidaan yhteistoiminnallisen metsäsuunnittelun mahdollisuuksia yksityismetsätaloudessa. Tutkimuskysymykset ovat: 1) Voiko kommunikatiivisen rationaalisuuden teoriaa hyödyntää normatiivisena kriteerinä osallistavan metsäsuunnittelun tiedonkeruussa? 2) Jos kommunikatiivisen rationaalisuuden teoriaa sovelletaan normatiivisena kriteerinä, millainen osallistavaan metsäsuunnitteluun yhdistetty keskustelu tai neuvottelu voisi olla yhteistoiminnallista? 3) Miten tämä yhteistoiminnallisuus voidaan todeta? Kysymyksiin vastataan neljän osatutkimuksen avulla, joiden tulokset on julkaistu erillisinä artikkeleina. Tutkimusmenetelminä on käytetty kirjallisuuskatsausta, menetelmänkehitystutkimusta, tapaustutkimusta ja kyselyä. Tutkimus hyödyntää kommunikatiivisen toiminnan käsitettä sekä siihen perustuvaa suunnittelun yhteistoiminnallisuuden tutkimusta ja teoriaa.

Jos yhteistoiminnallisuuden mahdollisuuksia halutaan edistää yksityismetsätaloudessa osallistavan metsäsuunnittelun keinoin, nousee esille muutamia kehittämisen- ja tutkimustarpeita. Ensinnäkin osallistavan suunnittelun tiedonkeruu- ja analyysimenetelmiä on kehitettävien siten, että ne ottavat huomioon osallistujien erilaisia näkökulmia. Lisäksi tiedonkeruumenetelmiä on kehitettävä tunnistamaan ja käsittelemään mahdollisimman hyvin tiedon eri lajeja, eli asiantietoa, normeja ja elämyksiä. Nykyisiä tiedonkeruu- ja analyysimenetelmiä, kuten kyselyä, päätösanalyysia ja vapaamuotoista palautetta, voidaan silti hyödyntää osallistavassa metsäsuunnittelussa, kunhan muistetaan niihin liittyvät rajoitukset.

Yhteistoiminnallisuuden merkkejä ovat esimerkiksi innovaatiot ja ongelmien ratkeaminen. Tutkituista osallistavan suunnittelun prosesseista näitä ei löytynyt. Yhteistoiminnallisuuteen vaikuttaakin tiedon käsittelemistapojen lisäksi sosiaalisen yhteisön jäsenten väliset suhteet ja niiden dynamiikka. Jatkotutkimuksen aiheena on, miten voidaan tukea ja kannustaa yhteistoiminnallisuutta paikallisissa sosiaalisissa tilanteissa. Tämä on keskeinen kysymys esimerkiksi METSO -ohjelmaan kuuluvia politiikan keinoja, kuten monimuotoisuuden yhteistoimintaverkostoja, hyödynnettäessä.

SISÄLTÖ

Esipuhe	5
Tiivistelmä	6
Summary: Possibilities of collaborative forest planning in Finland's non-industrial private forestry	8
Alkuperäiset julkaisut	9
1 JOHDANTO	11
1.1 Metsäsuunnittelun muutoksia Suomessa 1990-luvulla	11
1.2 Tutkimustehtävä	13
1.3 Aineisto ja menetelmät	13
2 HABERMASIN SOSIAALISEN JÄRJESTYKSEN JA TOIMINNAN KOORDINOINNIN KÄSITTEET	16
3 TIEDON KERÄÄMISEN JA KÄSITTELYN MERKITYS RATIONAALISELLE PÄÄTÖKSENTEOLLE	20
3.1 Kommunikatiivisen toiminnan teoria ja tiedon merkitys	20
3.2 Tiedon kerääminen ja analysointi osallistavassa metsäsuunnittelussa	22
3.3 Laadullisen kansalais- ja sidosryhmäpalautteen analysointimenetelmiä	27
4 KESKUSTELU JA NEUVOTTELU YHTEISTOIMINTANA	31
4.1 Kompromissin ja yhteistoiminnallisuuden ero suunnittelu- tutkimuksissa	31
4.2 Arvioita yksityismetsien suunnittelun neuvottelu- ja keskustelutilanteista	33
5 PÄÄTELMÄT	36
Kirjallisuus	40

Summary: Possibilities of collaborative forest planning in Finland's non-industrial private forestry

This study analyses possibilities of collaborative forest planning in non-industrial private forestry. The research questions are: 1) Is the theory of communicative action valuable as normative criterion when collecting information in participatory forest planning? 2) What kind of negotiation could be regarded as collaborative in participatory forest planning, when using the theory of communicative action as the normative criterion? 3) How can the collaboration be measured? The research has been carried out in four units, which have been published as separate articles. The research utilises the concept of the communicative action and planning theories and studies related to them. The methods used are literature review, case studies and surveys.

The results highlighted that additional development work and further research are required. First, the methods used for gathering and analysing information in participatory planning should be developed so that they perceive the participants' different viewpoints. Further, the methods need to be able to identify and analyse broadly understood knowledge. This implies that knowledge is broadly understood as knowledge of cause and effect, moral values and aesthetic worlds. In spite of their weaknesses, the current methods, i.e. survey, decision analysis and collection of unstructured feedback, are useful tools in participatory forest planning.

Second, it is concluded, that e.g. innovations and dispute resolutions are indicators of the collaborative processes. However, in the processes studied here, no signs of these indicators were found. It is also discussed in the study that the social relationships in the community and their dynamics contribute to the collaboration. Thus, the aim of the future research is to study how to support and encourage the collaboration in local social situations. This is important, when for example implementing the policy tools of the METSO-programme as joint network projects on forest biodiversity.

Alkuperäiset julkaisut

Lisensiaattityö koostuu yhteenvedosta ja seuraavista artikkeleista. Yhteenvedossa artikkeleihin viitataan niiden roomalaisin numeroin.

- I Hytönen, Leena A. (2000) Osallistamismenettelmät metsätalouden päätöksenteossa. *Metsätieteen aikakauskirja* 3/2000, 443-456.
- II Hytönen, Leena A, Leskinen, Pekka & Store, Ron (2002) A spatial approach to participatory planning in forestry decision-making. *Scandinavian Journal of Forest Research* 17, 62-71.
- III Leskinen, Leena A. (2003) Purposes and Challenges of Public Participation in Regional and Local Forestry in Finland. *Forest Policy and Economics*. Painossa.
- IV Leskinen, Leena A., Tikkanen, Jukka & Leskinen, Pekka (2002) Pohjoisten metsäkeskusten sidosryhmäverkostot ja niiden osallistuminen alueellisten metsäohjelmien laadintaan. *Metsätieteen aikakauskirja* 2/2002, 99-114.
- V Leskinen, Pekka, Leskinen, Leena A. & Tikkanen, Jukka (2004) Assessing Objectives of Regional Forest Policy in Northern Finland. *Scandinavian Journal of Forest Research*, 19, 180-190.
- VI Tikkanen, Jukka, Leskinen, Leena A. & Leskinen, Pekka (2003) Forestry organisation network in Northern Finland. *Scandinavian Journal of Forest Research* 18, 547-599.

1 JOHDANTO

1.1 Metsäsuunnittelun muutoksia Suomessa 1990-luvulla

Metsätalouden kestävyys käsitettä on 1990-luvulla laajennettu taloudellisesta kestävydestä käsittämään myös ekologinen ja sosiaalinen kestävyys. Suomi on sitoutunut näihin uusiin metsätalouden kestävyys tavoitteisiin kansainvälisissä sopimuksissa, kuten Rion sopimuksessa ja Helsingin metsäministerikonferenssissa (1993). Kansalaisten osallistumisesta on tullut yksi indikaattori sosiaalisen kestävyys kriteerissä (Suomen kestävä metsätalouden...1997). Eräitä politiikan keinoja kestävä metsätalouden edistämiseksi ovat alueelliset metsäohjelmat ja yksityismetsien alue- ja tilasuunnittelu.

Alueellisten metsäohjelmien laatiminen on määritetty Metsälaissa (1996) metsäkeskusten tehtäväksi. Lain mukaan ”Ohjelmaa laadittaessa metsäkeskusten tulee olla yhteistyössä alueen metsätaloutta edustavien ja muiden tarpeellisten tahojen kanssa.” Käytännössä kyseessä on maakuntatason metsäpoliittinen ohjelma. Metsätalouden alueellisten tavoiteohjelmien laatiminen vuonna 1998 ja niiden päivittäminen alueellisiksi metsäohjelmiksi vuonna 2001 ovat olleet laajimpia maakuntien metsätaloutta koskevia prosesseja, joissa on noudatettu osallistavan suunnittelun lähestymistapaa (artikkeli I).

Yksityismetsien suunnittelu toteutetaan siten, että alueittain kerätään maastotyönä metsikkökohtaiset tiedot (Rakemaa 2003, 8). Tietojen perusteella laadittava suunnitelma sisältää kuvauksen metsän nykytilasta sekä toimenpidesuositukset seuraavalle 10-vuotisjaksolle. Metsän kuvaus kertoo metsikön puulajeista, puumäärästä ja sen kasvusta. Lisäksi voi olla mainintoja luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeitä havainnoista, kuten lähteistä tai lahoppuun määrästä. Metsikkökohtaisista kuviotiedoista voidaan koostaa alue- ja tilakohtaisia tietoja muun muassa kasvatettavan ja hakkuukypsän puustojen määrien suhteesta (esimerkiksi kehitysluokkajakauma). Aluesuunnitelma käsittää koko metsäalueen ja sitä hyödynnetään metsäneuvontatyössä. Metsäneuvonnassa esimerkiksi metsänomistajille tiedotetaan heidän metsissään olevista taimikonhoidon tai nuoren metsän harvennuksen tarpeista. Samaan aikaan aluesuunnittelun kanssa tehdään tilakohtaiset suunnitelmat sen tilan metsänomistajille. Maa- ja metsätalousministeriö asettaa vuosittain metsäkeskuksille tavoitteet alueellisen ja tilakohtaisen metsäsuunnittelun määrälle. Vuosittain suunnitellaan noin miljoona hehtaaria yksityismetsiä.

Suunnittelutilanteet ovat sosiaalisia prosesseja ja ne voidaan jaotella esimerkiksi korporatiiviseen, osallistavaan ja yhteistoiminnalliseen suunnitteluun. Perinteinen korporatiivinen metsäpolitiikan suunnittelunäkemyks on korostanut edunvalvontaa ja edustuksellisuutta lähinnä kansallisella tasolla (Ollonqvist 2002). Osallistavassa suunnittelussa pyritään käsittelemään erilaisia arvostuksia ja löytämään yleisesti hyväksytyjä suunnitteluratkaisuja (Loikkanen ym. 1997; Hyttinen & Niskanen 1999; Kivinen 1999; Wallenius 2001). Esimerkiksi yleisötilaisuuksien ja suunnitteluryhmien tarkoituksena on ollut kerätä tietoa eri osapuolten mielipiteistä, saavuttaa keskustelun avulla läheisempi ymmärrys osallistuvien tahojen välillä, sekä tarjota yhteistyö- ja vaikutusmahdollisuuksia uusille tahoille metsätaloudessa (Tikkanen & Ala-aho 1997; artikkeli III). Osallistavan suunnittelun lähestymistavassa ollaan kiinnostuneita myös paikallisten osapuolten ja jopa yksilöiden intressien yhteensovittamisesta.

Tässä tutkimuksessa tarkoitan *osallistavalla metsäsuunnittelulla* yleisesti kaikkia metsäsuunnitteluprosesseja, joissa ilmenee jotain menettelyjä kansalaisten, sidos- ja intressiryhmien osallistumiseksi, sekä osallistumisen tueksi kehitettyjä suunnittelumenetelmiä ja -tekniikoita.

Parhaimmillaan osallistava suunnittelu voi olla eri osapuolten välistä yhteistoimintaa. Yhteistoiminnallinen suunnittelu luo lähtökohdat uuden tiedon tuottamiseen ja innovatiiviseen toimintaan (Healey 1992). Yhteistoiminnallista suunnittelua perustellaan muun muassa sillä, että se loisi edellytyksiä aluekehityshankkeiden synnyttämiseen ja parempaan toteuttamiseen alueen omista lähtökodista ja vahvuuksia hyödyntäen (Hyttinen & Niskanen 1999). Kestävän kehityksen lähestymistavat edellyttävät yhteistoiminnallista suunnittelua, sillä ekologisten ja sosiaalisten tekijöiden yhteensovittaminen vaatii myös paikallisten ihmisten tekemää arviointia suunnittelutilanteesta (Haila 1998a; Iyer-Raniga & Treloar 2000). Jotta myös alueelliset metsäohjelmat ja yksityismetsien metsäsuunnittelu edistäisivät metsätalouden kestävyyttä, pitäisi niiden kannustaa yhteistoiminnallisuuteen osapuolten välillä.

1.2 Tutkimustehtävä

Tässä tutkimuksessa analysoin yhteistoiminnallisen metsäsuunnittelun mahdollisuuksia yksityismetsätaloudessa. Yhteistoiminnallisuuden mahdollisuuksiin vaikuttavat suunnittelua järjestävien organisaatioiden ja suunnittelujärjestelmien rakenteet, näiden rakenteiden luomat suunnitteluolosuhteet sekä metsäsektorilla vallitseva yhteiskunnallinen ilmapiiri. *Yhteiskunnallisella ilmapiirillä* tarkoitan metsäalan eri toimijoiden ja eturyhmien välisiä sosiaalisia suhteita. *Organisaatioiden ja metsäsuunnittelujärjestelmien rakenteilla* tarkoitan tässä yhteydessä metsäsuunnittelussa ja osallistamisessa käytettäviä järjestelmiä ja käytäntöjä. Näitä ovat esimerkiksi yksityismetsien Xforest/Solmu -suunnittelutietojärjestelmä, metsänhoitosuosituksen soveltamistavat, säästöpuiden valintakäytäntö hakkuiden yhteydessä sekä alueellisten metsäohjelmien ohjaus- ja työryhmien työskentelytavat. Tässä tutkimuksessa en ole kiinnostunut yhteiskunnallisesta ilmapiiristä¹, vaan tietyistä metsäsuunnittelun ja metsäohjelmityön rakenteista ja niiden luomista olosuhteista yhteistoiminnallisuudelle. Kiinnostuksen kohteena on toisaalta tiedon kerääminen ja käsittely sekä toisaalta se, miten yhteistoiminnallisuutta voidaan havaita suunnitteluprosesseista. Työssä hyödynnetään yhteistoiminnallisen suunnittelun ja sitä seuraavan toiminnan tutkimiseksi kommunikatiivisen rationaalisuuden käsitettä (Habermas 1987; Habermas 1994). Tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Voiko kommunikatiivisen rationaalisuuden teoriaa hyödyntää normatiivisena kriteerinä osallistavan metsäsuunnittelun tiedonkeruussa?
- 2) Jos kommunikatiivisen rationaalisuuden teoriaa sovelletaan normatiivisena kriteerinä, millainen osallistavaan metsäsuunnitteluun yhdistetty keskustelu tai neuvottelu voisi olla yhteistoiminnallista?
- 3) Miten tämä yhteistoiminnallisuus voidaan todeta?

1.3 Aineisto ja menetelmät

Edellä esitettyihin kysymyksiin vastaan neljän osatutkimuksen avulla. Ensimmäinen osatutkimus on osallistavan metsäsuunnittelun kirjal-

¹ Yhteiskunnallista ilmapiiriä on jonkin verran käsitelty muun muassa artikkeleissa IV ja VI. Tutkimuksia aiheesta ovat tehneet esimerkiksi Hellström (2001) ja Rantala ja Primmer (2003).

lisuuskatsaus (artikkeli I). Katsauksen aineistona käytin suomalaisia raportteja ja tutkimuksia, jotka koskivat osallistavaa metsäsuunnittelua tai siihen soveltuviksi ehdotettuja suunnittelu- ja päätöstukitekniikoita. Aineisto sisälsi muun muassa Metsähallituksen julkaisemia luonnonvarasuunnitelmia ja metsäkeskusten vuonna 1998 laatimia alueellisia metsäohjelmia. Kirjallisuusmateriaalia analysoin hyödyntämällä grounded theory -tyyppistä lähestymistapaa (Alasuutari 1994, 83).

Toisessa osatutkimuksessa käsittelin laadullisen kansalaispalautteen analyysimadollisuuksia yhteistyössä Pekka Leskisen ja Ron Storen kanssa (artikkeli II). Esitimme tutkimuksessa yhden mahdollisen ratkaisun laadullisen kansalaispalautteen integroimiseksi metsäsuunnittelun tietojärjestelmiin. Työssä hyödynnettiin laadullisia analyysi- ja päätöstukimenetelmiä, kvantitatiivista arvottamista sekä paikkatietoanalyysia. Testiaineistolla osoitimme, että menetelmä on toimiva. Tutkimusasetelman suunnittelu, tulosten analyysi ja päätelmien teko on tehty yhteisesti. Lisäksi minun vastuullani olivat laadulliset analyysi- ja päätöstukimenetelmät sekä artikkelin lopullinen kirjoitusasu ja sisältö. (Artikkeli II.)

Kolmannessa osatutkimuksessa tarkastelin metsätalouden alueellisen tavoiteohjelman laatimisprosessia vuosina 1997-98 sekä yksityismetsien aluesuunnittelua (artikkeli III). Tutkimusmenetelmä oli laadullinen tapaustutkimus (Yin 1994). Tutkimuskysymykset koskivat kyseisten osallistavien suunnitteluprosessien tavoitteita ja haasteita. Tein teemahaastatteluja 20 henkilölle. Lisäksi aineisto koostui suunnitteluprosesseihin liittyvistä dokumenteista ja havainnoista, joita tein muutamissa seminaareissa ja kokouksissa. Aineiston analyysissa hyödynsin laadullisia menetelmiä sekä teoreettista viitekehystä (Alasuutari 1994; artikkeli III).

Neljäs ja viimeinen osatutkimus käsitteli metsäkeskusten sidosryhmien käsityksiä alueellisen metsätalouden ongelmista ja tavoitteista. Lisäksi työssä tutkittiin sidosryhmien mielipiteitä alueellisesta metsäohjelmaprozessista sekä näiden keskinäisen yhteistyön määrää (artikkelit IV-VI). Minun lisäkseni tutkimusryhmään kuuluivat Jukka Tikkanen ja Pekka Leskinen. Teimme tutkimuksen lomakekyselynä Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaan, Kainuun ja Lapin metsäkeskusten alueella. Osoitimme kyselyn metsäkeskuksille sekä näiden nimeämille sidosryhmille ja se lähetettiin n. 1400 eri organisaatioiden edustajille. Vastausprosentti oli 55. Lomake sisälsi avoimia kysymyksiä, strukturoituja monivalinta- ja Likert-asteikollisia kysymyksiä sekä parivertailukysymyksen. Tutkimuksessa vastasimme yhteisesti tutkimustehävän asettelusta sekä muun muassa päätelmistä. Avoimien kysymysten vastausten analyysimenetelmät olivat muun muassa luokittelu ja

tyypittely (Alasuutari 1994, 83). Strukturoitujen kysymysten vastaukset analysoimme muun muassa ristiintaulukoinnein ja χ^2 -testein (artikkeli IV), regressioanalyysillä (artikkeli V) sekä verkostoanalyysimenetelmin, joita olivat moniulotteinen skaalaus, Freemanin keskeisyysluku ja hierarkkinen ryhmittelyanalyysi (artikkeli VI). Aineiston analyysitehtävät jaoin siten, että minun vastuullani oli avointen kysymysten laadullinen analyysi sekä osittain strukturoitujen kysymysten analyysit (ristiintaulukoinnit ja χ^2 -testit). Lisäksi olen vastannut artikkelin IV lopullisesta kirjoituksesta ja sisällöstä.

2. HABERMASIN SOSIAALISEN JÄRJESTYKSEN JA TOIMINNAN KOORDINOINNIN KÄSITTEET

Eräs teoreettinen tapa lähestyä rationaalista käyttäytymistä ja päätöksentekoa on Habermasin (1994, 68-97) kommunikatiivisen toiminnan teoria, joka lähtee liikkeelle sosiaalisen järjestyksen ja toiminnan käsitteistä. Habermas katsoo, että sosiaalista toimintaa on mahdollista koordinoita kahdella tavalla. Kahden tai useamman vuorovaikutuksessa olevan henkilön välillä voi ilmetä yhteisymmärrys tai ulkoinen vaikuttaminen. (Habermas 1994, 70.)

Yhteisymmärrys eli "yhteinen" tieto saavutetaan henkilöiden välillä arvioivassa ja kommunikatiivisessa prosessissa, johon nämä osallistuvat. Asianosaiset pitävät yhteistä tietoa pätevänä, se on siten henkilöiden välillä sitovaa. Heillä on vastavuoroinen ja yhteinen näkemys, joka synnyttää koordinoitua toimintaa. (Habermas 1994, 70.)

Myös ulkoinen vaikuttaminen saa aikaan koordinoitua toimintaa, mutta sen mekanismi on eri. Toiminta ei perustu Habermasin määrittelemään yhteisymmärrykseen vaan jonkun tai joidenkin osapuolten yksipuoliseen (tai molemminpuoliseen) vaikuttamiseen muihin. Vaikuttamisen mallissa eivät hyvätkään perustelut muodosta tekijää johon vedota, sillä hyvillä perusteluilla ei ole mitään erikoisasemaa. Ratkaisevaa on vain keinojen teho (kausaalinen vaikutus) vastapelurin ratkaisuihin - on yhdentekevää saadaanko vaikutus aikaan rahalla, vallalla tai sanojen avulla. Yhteisymmärrys ja vaikututtaminen ovat toisensa pois sulkevia toiminnan koordinaatiomekanismeja. (Habermas 1994, 70-71.)

Karkeasti jaotellen toimija voi siis suhtautua ympäristöönsä kahdella tavalla. Objektivoivalla eli välineellistävällä asenteella hän orientoituu toimintansa seurauksiin, menestykseen. Välineelliset vuorovaikutussuhteet toimijoiden välillä synnyttävät strategisena toiminnan koordinaation mallin. Usein tämä toimintamalli tulkitaan utilitaristiseksi. Esimerkkinä strategisesta sosiaalisen toiminnan koordinaation mallista Habermas esittää vaihtosuhteet markkinoilla ja sanktioituihin herruussuhteisiin perustuvat valtasuhteet. (Habermas 1994, 72-73.)

Osallistuessaan muiden kanssa vuorovaikutukseen tavoitellakseen yhteisymmärryksessä toimintasuunnitelmien koordinoitua, toimijan on asennoiduttava performatiivisesti. Toimijoiden on yhteisesti pyrittävä ymmärtämään kulloistakin tilannetta ja sen hallintaa. Yhteisymmärrykseen suuntautunut asenne tekee heistä toisistaan riippuvaisia. (Habermas 1994, 71.)

Tilanteelle, jossa yhteisymmärrykseen pyrkivä vuorovaikutus toimijoiden välillä voi toteutua, Habermas esittää ontologisia edelly-

tyksiä (Habermas 1994, 78-82). Näihin kuuluvien maailmansuhteiden hän esittää käsittävän kolme maailmaa. Objektiivinen maailma voidaan määritellä "lainmukaisesti toisiinsa liittyvien asiointilojen kokonaisuudeksi, joka jonain ajankohtana on olemassa tai syntyy tai joka on interventioilla mahdollista tuottaa" (Habermas 1994, 79). Lyhyesti sanoen objektiivinen maailma on meitä ympäröivä fyysinen ympäristö "luonnonlakeineen".

Sosiaalinen maailma on normijärjestelmä, jonka piirissä yhteisön jäsenet ovat. Normit on mahdollista ilmaista normatiivisina lauseina. Yhteisön jäsenet tunnustavat näiden normien pätevyuden ja oikeutuksen. Toimijoiden välinen vuorovaikutus perustuu normeihin: yhteisön jäsenet odottavat toisiltaan, että nämä tietyssä tilanteessa käyttäytyvät tietyllä tavalla.

Kolmas, subjektiivinen maailma on yksilön sisäinen maailma. Tämä on "niiden elämysten kokonaisuus, joihin toimijalla kulloinkin on yksinoikeus" (Habermas 1994, 80). Tämä tarkoittaa sitä, että toimijalla on henkilökohtaisia toiveita ja tunteita. Näitä hän voi halutesaan ilmaista muille yhteisön jäsenille, jotka myös ymmärtävät nämä sellaisiksi.

On siis olemassa kolme maailmaa, joista tarvitaan tietoa rationaalisen toimintasuunnitelman muodostamiseksi. Tarvitaan tietoa tosiasioista, "luonnonlaeista", sosiaalisista normeista eli oikeudenmukaisuuskysymyksistä sekä yhteisön jäsenten henkilökohtaisista tunteista ja toiveista. Vaikka näistä voi saada kokemuksia suoraan (esimerkiksi lyödä varpaansa kiveen), sosiaalisessa yhteisössä voidaan näitä asioita käsitellä vain suhteellisten yhteisten tulkintojen kautta. Näistä tulkintoista muodostuu sekä yksilön että sosiaalisen yhteisön *elämismaailma*.

Elämismaailma tarkoittaa sellaisten itsestäänselvyyksien kokonaisuutta, joita toimija ei kykene kyseenalaistamaan. Se on yhteisöä "ympäröivien" tiedostamattomien itsestäänselvyyksien kokonaisuus, joka sisältää objektiivisen, sosiaalisen ja subjektiivisen maailman yhteyksien tulkinnan. Habermas nimittää tulkintaa objektiivisesta maailmasta tietovarannoksi eli kulttuuriksi, sosiaalisen maailman tulkintaa yhteiskunnaksi ja yksilöiden kykyä toimia ja ilmaista tunteitaan sekä toiveitaan persoonallisuudeksi. (Habermas 1994, 84-87.)

Ilmaisut, joita toimija esittää koskien maailmaa, objektiivista, sosiaalista tai subjektiivista, ovat siis suhteellisia. Toisin sanoen ilmaisujen pätevyys voidaan kyseenalaistaa tai niistä voidaan pyrkiä yhteisymmärrykseen. Objektiivista maailmaa esittävän väittämän todenperäisyys (esimerkiksi suhteellisuusteoria) voidaan kiistää. Aiotun toiminnan oikeutus (esimerkiksi ajokortti-ian laskeminen) suhteessa

normatiiviseen kontekstiin voidaan kiistää. Voidaan myös epäillä, tarkoittaako toimija omina tunteinaan ja toiveinaan rehellisesti sitä, mitä hän sanoo (esimerkiksi itsevaltiaan vapaita vaaleja toivova puhe).

Koordinoidun sosiaalisen toiminnan edellytys onkin, että yhteisön jäsenillä on riittävässä määrin yhteinen elämismaailma (Habermas 1994, 82). Elämismaailmasta kumpuaa *tilanteita*, jotka tiedostetaan. Tilanne voi olla esimerkiksi elämismaailmasta esille tuleva ongelma. Jokin ei täsmää kokemuksen ja elämismaailman suhteissa. Ongelman ratkaisu edellyttää toimijoiden välistä vuorovaikutusta, jolloin ongelmasta ja sen ratkaisusta muodostuu yhteisymmärrys. Tilannetta käsitellään vuorovaikutuksessa, jolloin luodaan uusia tulkintoja maailmasta ja sen suhteista, toisin sanoen uusinnetaan elämismaailmaa. Vuorovaikutuksessa etsitään kaikkein oikeellisimmaksi osoittautuva tieto kriittisen argumentaation kautta. Toisin sanoen lauseiden pätevyys tosiasioista, normeista ja elämyksistä arvioidaan, jolloin paras argumentti voittaa. Näin saavutetaan oikeellisin asiatiieto, oikeudenmukaisimmat sosiaaliset säännöt ja järjestys sekä rehellisimmät ilmaistut toiveista ja tunteista. Kun näistä saavutetaan yksimielisyys, voidaan myös yhteisymmärryksessä sopia kommunikatiivisesta toimintasuunnitelmasta, joka toteutetaan. Yhteisymmärryksen perusteella toimijat ovat sosiaalisesti sitoutuneet yhteiseen toimintasuunnitelmaan, jolla maailmaan voidaan tehdä toivottava interventio, muutostoimenpide. Samalla elämismaailmaa on muutettu, uusinnettu. Kommunikatiivisen toiminnan teoria ei varsinaisesti keskitykään toimijan mahdollisuuksiin saavuttaa tavoitteitaan, vaan siihen vuorovaikutukseen, jolla uusista tilanteista edetään muuttuneeseen elämismaailmaan eli tulkintaan maailmasta. (Habermas 1994, 82-86.)

Kuvitteellinen esimerkki metsien monikäytön suunnittelusta valaisee tiedon eri lajeja. Metsänomistaja voi pitää hiihtämisestä, mikä tuottaa hänelle miellyttävän elämyksen. Toinen metsänomistaja puolestaan inhoaa hiihtämistä. Molemmat ovat kiistatta oikeassa, sillä kyse on elämyksistä eli henkilökohtaisista tunteista ja toiveista. Suunnittelun näkökulmasta voi olla tärkeää tietää paikallisten asukkaiden kiinnostuksesta hiihtoharrastukseen. (Leskinen 2003, 23.)

Toisaalta molemmat metsänomistajat voivat olla sitä mieltä, että muut ihmiset saavat hiihtää heidän maillaan, jolloin kyse on normista, joka sisältää oikeudenmukaisuusnäkökulman: myös niillä, jotka eivät omista maata on oikeus hiihtää. Kun yksityismaille halutaan vetää hiihtoreitti, molemmat maanomistajat suostuvat hiihtoladun vetämiseen maidensa halki, mutta ainakin osittain eri syistä: toinen maanomistaja saa henkilökohtaista hyötyä hiihtoelämysten muodossa kun toinen kokee tekevänsä oikein noudattaessaan sosiaalista normia.

Suunniteltaessa hiihtoladun tarviin siten tietoa ja keskustelua osallisten normeista. Vastahakoiselle maanomistajalle voidaan esittää vetoisuus ladun tärkeydestä lasten ulkoiluharrastuksille, jolloin tämä voi haluta osallistua latuhankkeeseen edistääkseen lasten hyvinvointia, vaikka siihen asti onkin pitänyt latua tarpeettomana. Keskustelun tarkoituksena on siis vedota normeihin, joiden mukaan metsänomistajan odotetaan toimivan. Kyseessä ei kuitenkaan saa olla manipulointi: lasten hyvinvointivaikutusten on oltava todellisia. Jos maanomistajalle valehdellaan ja uskotellaan hiihtoladulla olevan vaikutuksia, joita sillä ei todellisuudessa ole, on vuorovaikutus tällöin välineellistä ja toiminta strategista, ei kommunikatiivista. Ladun rakentamisen teknisten ongelmien ratkaiseminen on siten vain yksi osa kommunikatiivisesti rationaalista päätöstä. Kun kaikki kolme osatekijää on soviteltu, on luotu yhteisymmärrykseen perustuva toimintasuunnitelma. Kun toimintasuunnitelman mukaiset toimenpiteet (interventio) tehdään, ilmaantuu lopputuloksena hiihtolatureitti maastoon. (Leskinen 2003, 23.)

3 TIEDON KERÄÄMISEN JA KÄSITTELYN MERKITYS RATIONAALISELLE PÄÄTÖKSEN TEOLLE

3.1 Kommunikatiivisen toiminnan teoria ja tiedon merkitys rationaalisuudelle

Kommunikatiivisen toiminnan teoria tarjoaa siis normatiivisen arviointiperustan rationaaliselle päätöksenteolle. Suunnittelun, lähinnä yhdyskuntasuunnittelun, tutkimuksessa kommunikatiivisen toiminnan teoriaa on hyödynnetty siten, että teknis-taloudellisten analyysien sijaan ollaan kiinnostuneita muun muassa suunnittelussa käytetystä argumentoinnista ja vallankäytöstä (Forester 1982; Forester 1987a; Healey 1992; Healey 1993; Forester 1994; Sager 1994; Healey 1995). Kommunikatiivisen toiminnan teorian mukaisesti Healey jakaa suunnitteluun vaikuttavan tiedon kolmeen osa-alueeseen: elämyksiin, normeihin ja tosiasioihin. Myös (Forester 1987b) toteaa suunnittelijan hyödyntävän työssään tiedon lajeja, joita hän kutsuu funktionaaliseksi, normatiiviseksi ja kulttuuriseksi tiedoksi.

Sosiaalisen yhteisön elämismaailman käsitettä Healey on konkretisoinut ottamalla käyttöön niin sanotun *puheyhteisön*² käsitteen. Yhteiskunnassa ei ole yhtä täysin yhtenäistä sosiaalista elämismaailmaa, vaan ihmiset kuuluvat erilaisiin puheyhteisöihin. Puheyhteisön jäsenillä on pitkälle yhteiset ja jaetut käsitykset arvoista, normeista ja myös elämyksistä, toisin sanoen pitkälle yhteinen elämismaailma. Puheyhteisöjen jäsenet tarjoavat siten suunnittelutilanteeseen erilaisia näkökulmia, joita on kyettävä analysoimaan, kuvaamaan ja niitä tukevia argumentteja arvioimaan. Kommunikatiivisen suunnittelun teoria korostaa kunkin tiedon laadun tärkeyttä: kaikki tiedon lajit otetaan huomioon rationaalisessa suunnittelussa ja päätöksenteossa. Hyvin usein tosiasiatieto eli tieto syy-seuraussuhteista dominoi suunnittelua vääristäen päätöksenteon rationaalisuutta. (Healey 1992.)

Kun halutaan koordinoida sosiaalista toimintaa esimerkiksi osallistavassa tai yhteistoiminnallisessa metsäsuunnittelussa, haasteena on eri osapuolten näkökulmien yhteensovittaminen. Elämismaailman ja puheyhteisön käsitteet antavat hyväksyttävän selityksen erimielisyyksille. Habermasin teoria tarjoaa selityksen sille, että lähtökohtaisesti rationaalisten ihmisten ja osapuolien välillä on ristiriitoja: jokaisella ihmisellä on oma tapansa ymmärtää sekä tulkita sanoja ja ilmaisuja

² Alkuperäinen termi "discourse communities" esimerkiksi Healey 1992, 154.

(Healey 1992). Asiatieto, mielipiteet ja muut näkemykset ovat suhteellisia ja niistä keskusteleminen ja niiden kuvaaminen on aina jollain tavalla sidottu siihen, millaisilla käsitteillä asiasta puhutaan. Tämän vuoksi on ymmärrettävää, että eri osapuolilla on hyvinkin erilaisia käsityksiä. Maailman jakaminen käsitteellisesti kolmeen suhteeseen ja siitä seuraava kolmen erilaatuisen tiedon olemassaolo taas antaa mahdollisuuksia purkaa ja analysoida eri näkökulmia. Erimielisyyden kohteet on mahdollista pilkkoa osiin (maailmoihin). Tosiasioista voidaan saavuttaa paras mahdollinen tietämys. Normikysymyksistä voidaan usein sopia ja eri ihmisten elämyksiä voidaan yleensä hyväksyä ja yrittää sovittaa yhteen. Näin ristiriitatilannetta voidaan analysoida ja niistä on mahdollista keskustella. Tavoitteena on, että jokaisen näkökulman perusteet voidaan esittää niin, että se pitäisi olla kaikkien ymmärrettävissä sekä kriittisesti arvioitavissa. Jos lähtökohtaisesti sitoudutaan siihen, että paras argumentti voittaa, on kaikkien näkökulmien mahdollista saada tasa-arvoinen kohtelu riippumatta siitä, kuka niiden puolesta on puhumassa.

Kommunikatiivisen toiminnan teorian suunnittelua koskevien sovellusten näkökulmasta on tärkeää, miten osallistavan metsäsuunnittelun prosesseissa kerätään ja käsitellään eri osapuolten tuottamaan tietoa. Tiedonkeruumenetelmien olisi siis kyettävä tunnistamaan eri *näkökulmia*, siten kuin ne käsitetään puheyhteisön ja elämismaailman käsittein. Tällöin myös itse prosesseissa voidaan tunnistaa ja ottaa huomioon erilaiset näkökulmat. Lisäksi olisi kyettävä analysoimaan ja käsittelemään kolmea erilaatua *tietolajia*: asiatietoja, normeja ja elämyksiä.

Tässä tutkimuksessa lähdän siitä, että etutahojen *osallistumisella* ja organisaation järjestämällä *osallistavalla suunnittelulla* on samat tavoitteet. Ensinnäkin yksittäiset kansalaiset, kansalaisryhmien, sekä vakiintuneiden sidos- ja intressiryhmien edustajat tuovat esille omia mielipiteitään ja tietojaan. Osallistavassa suunnittelussa suunnittelua ja päätöksiä tekevä organisaatio hyödyntää osallistumisella keräämäänsä tietoja päätöksenteon tukena. Toiseksi osallistuvat tahot pyrkivät vaikuttamaan suunnittelun lopputulokseen ja päätöksentekoon. (Artikkeli III, 2.)

Eri osapuolten näkemyksistä tiedon kerääminen siihen tarkoitukseen, että jokin päätöstä tekevä organisaatio (esimerkiksi Metsähallitus) tekee itsenäisesti päätöksensä, ei sinänsä luo yhteistoimintaa. Tässä mielessä se ei myöskään täytä kommunikatiivisen rationaalisuuden ehtoja. Monipuolinen tiedon kerääminen kuitenkin luo tässäkin tilanteessa edellytyksiä aiempaa rationaalisemmalle päätöksenteolle.

Osallistavan suunnittelun tavoitteiksi esitetään usein myös osapuolten keskinäistä oppimista, tiedon jakamista ja eturyhmien edustamista (Loikkanen 1995; Shindler & Neburka 1997; Richard & Burns 1998; Tuler & Webler 1999; Kangas ym. 2001; McCool & Guthrie 2001). Tässä tutkimuksessa rajoitan osallistumisen tavoitteeksi vain edellä mainittuihin tiedon esille tuomiseen ja keräämiseen sekä suunnitteluun vaikuttamiseen. Näkemykseni on, että ottamalla huomioon tiedon eri lajien ja eri näkökulmien olemassaolo, myös muunlaiset osallistumisen tavoitteet (kuten oppiminen, edustetuksi tuleminen ja tiedonjako) joko toteutuvat tai ainakin toteutumislle luodaan mahdollisimman hyvät puitteet.

3.2 Tiedon kerääminen ja analysointi osallistavassa metsäsuunnittelussa

Osallistavassa (ja yhteistoiminnallisessa) metsäsuunnittelussa kerätään runsaasti tietoa muun muassa hyödyntämällä kyselytutkimuksia, päätösanalyysia ja erilaisia vapaamuotoisen palautteen keräämistapoja (artikkeli I). Taulukosta 1 ilmenee, mitä tiedonkeruumenetelmiä on käytetty useimmissa osallistavan metsäsuunnittelun tilanteissa Suomessa 1990-luvulla.

Taulukko 1. Käytetyt tiedonkeruu- ja työskentelymenettelyt osallistavassa metsäsuunnittelussa (artikkeli I, 445, muunnettu).

	Tapaus- ten määrä, kpl.	Tapauksia, joissa on hyödynnetty suunnittelu- tai työryh- miä, kpl.	Tapauksia, joissa on hyödynnetty pääös- analyysia, kpl.	Tapauksia, joissa on hyödynnetty kyselyjä, kpl.	Tapauksia, joissa on hyödynnetty laadullista yleisö- palautetta, kpl.
Metsähallitus					
Luonnonvara- suunnitelmat					
Kainuu					
Länsi- Suomi					
Itä-Lappi					
Länsi- Lappi	4	4	2	1	4
Kaikkiaan					
Metsäkeskukset					
Alueelliset met- sähjelmat					
Kaikkiaan	13 ¹⁾	12	1	2	8
Muut					
Pirkanmaa- projekti					
Kans. Metsäoh- jelma					
Helsingin kau- punki					
MetsäRaahe - projekti					
Kylämaisema- suunn.					
Kyläniemi -pro- jekti					
Porin Yyterin- niemi					
P.-Pohjanmaan metsästr.					
Lapin metsä- strategia					
Kaikkiaan	9	7	1	6 ²⁾	8 ³⁾
Yhteensä	26	23	4	9	20

1) Yhdessä alueellisessa metsäohjelmassa todetaan ainoastaan: ”metsäkeskus on tehnyt laajaa yhteistyötä alueen ja seutukuntien kanssa”.

2) Kaikkia kyselyjä ei ole suunnattu suurelle yleisölle, vaan käytännön tarpeen mukaan esimerkiksi lähialueen asukkaille, tietyille metsäomistajaryhmälle, yms.

3) Yhdessä tapauksessa yleisötilaisuuteen kutsuttiin eri intressiryhmiä, ei suurta yleisöä yleisesti.

Näiden osallistamismenetelmien ensisijaisena tarkoituksena on kerätä informaatiota ja tietoa eri osapuolilta. Tiedon eri lajeihin ei ole kuitenkaan kiinnitetty huomiota (taulukko 2). Kyselytutkimusten vahvuus kuitenkin on, että niiden avulla saavutetaan laajankin suunnittelualu-

een ”suuri yleisö” (artikkeli I, 449). Strukturoidut kysymykset mahdollistavat vastausten tehokkaan analyysin ja raportoinnin. Kyselyillä voidaan esimerkiksi hankkia tietoa ihmisten perusarvoista ja moraalikäsitteistä (artikkeli I, 449). Koska kysely ei yleensä ole asiayhteydessä tiettyyn suunnittelu- ja päätöksentekotilanteeseen, on osoittautunut hankalaksi tulkita oikein yleisellä tasolla määriteltyjä perusarvoja käytännön tilanteessa (Satterfield & Gregory 1998, 633, 635). Ongelmaa ei voida ratkaista siten, että kysymykset sidotaan tiettyyn suunnittelu- ja päätöksenteko-tapaukseen, sillä ihmisten mielipidevastauksiin vaikuttavat kysymysten esittämistavat sekä niiden ohessa tarjottu informaatio (Lauber & Knuth 1998; McComas & Scherer 1999).

Taulukko 2. Osallistavan metsäsuunnittelun tiedonkeruumenetelmät (artikkeli I, 449, muunnettu).

Käytäntö	Osallistajat	Osallistumistapa	Informaation muoto	Ratkaisun muodostamistapa
Kyselyt.	”Suuri yleisö”.	Kyselyyn vastaaminen.	Kvantitatiivista, koskien arvoja ja mieltymyksiä.	Tietoa käytetään päätöksenteon tukena.
Päätös-analyysi.	Sidos- ja intressi-ryhmät.	Preferenssien ilmaiseminen.	Kvantitatiivista preferenssitietoa.	Osallistujien preferenssit sisällytetään päätösanalyysin, jonka optimiratkaisua käytetään päätöksenteon tukena.
Vapaamuotoinen palaute ja keskustelu.	Paikalliset, osalliset ihmiset, sekä sidos-ryhmät.	Mielipiteiden esittäminen yleisötilaisuuksissa, lausuntojen antaminen yms. Henkilökohtainen kohtaaminen ja keskustelu päätöksentekijän tai tämän edustajan kanssa.	Kvalitatiivista tietoa. Uusia näkökulmia.	Laadullista tietoa käytetään päätöksenteon tukena. Yhteisen kannan muodostaminen.

Kyselyissä ollaan yleensä kiinnostuneita mielipiteistä, jotka sisältävät tiedon eri lajien näkökulmasta sekä elämys- että normilauseita. Kyselyissä harvoin kerätään tosiasiatietoa koskien suunnittelutilannetta.

Strukturointi sisältää yleensä vahvoja ennakkokäsityksiä, jotka voivat estää uusien näkökulmien esille saamisen suunnittelutilanteeseen. Toisaalta, kyselymenetelmän voi mahdollisesti kehittää sellaiseksi, että se omalta osaltaan kerää niin sanotun suuren yleisön joukosta tietoa normeista, elämyksistä ja tosiasiasioista sekä identifioi, millaisia erilaisia näkökulmia suunnittelutilanteeseen on löydettävissä.

Päätösanalyysin soveltamista monitavoitteiseen metsäsuunnitteluun on tutkittu laajasti (Kangas 1992; Kangas ym. 1996; Pykäläinen 2000; artikkeli I, 450). Se pystyy yhdistämään ja arvioimaan yhtäaikaaisesti preferenssitietoa ja muuta informaatiota, jota on kerätty metsäsuunnittelua varten (taulukko 2). Paikallisella tasolla, kuten Metsähallituksen alue-ekologisessa suunnittelussa voidaan hyödyntää metsätalouden laskentajärjestelmään tallennettua metsikkökuvio-kohtaista puuston kasvu- ja tuotostietoa sekä muuta metsäinventoinnin yhteydessä kerättävää tietoa. Laskentajärjestelmä sisältää ennustemalleja puuston kasvusta ja tuotoksesta, maiseman kauneuden kehittymisestä ja esimerkiksi biodiversiteetin kannalta tärkeiden lajien kehittymisestä. Osallistujien hyötyfunktioita optimoidaan laskentajärjestelmässä, jolloin tuotetaan osallistujien yhdistetyt hyödyt parhaiten toteuttava suunnitelmaehdotus. Osallistujan antamat vastaukset kytketään suunnittelijoiden kysymyksen alla olevaan alueeseen ja mahdollisiin toimenpiteisiin. Osallistuja näkee, millaisia seurauksia hänen vastauksillaan on juuri kyseisessä suunnittelutilanteessa. Asiyhteys tulee päätösanalyysissä näin paremmin ilmi kuin kyselyssä.

Päätösanalyysi keskittyy preferenssien, joita voidaan tässä yhteydessä käsitellä elämyslauseina, ilmaisuun ja mittaamiseen. On vaikea keksiä, miten päätösanalyysia voisi kehittää tosiasia- ja normitiedon keruumenetelmäksi. Päätösanalyysia voidaan siten hyödyntää vain silloin kun on tarpeen analysoida osapuolten elämyksiä metsäsuunnittelun näkökulmasta. Eräs hyödyntämismahdollisuus voisi olla niin sanottujen vuorovaikutteisten ja oppimismahdollisuuksia sisältävien menetelmien hyödyntäminen silloin, kun halutaan osallistujien kykenevän ilmaisemaan tiettyihin metsänkäsittelytilanteisiin mahdollisimman täsmällisiä henkilökohtaisia tavoitteita. Esimerkki tällaisesta voisi olla metsänomistajan esittämä hintapyyntö luonnonarvokaupassa (Kurttila ym. 2004). Tällöin hyödynnettäisiin hyötyteoriaan perustuvia menetelmiä. Taustalla olisi kuitenkin oletus, jonka mukaan preferenssit muuttuvat, kun henkilö omaksuu uutta normi- ja tosiasiatietoa. Metsäsuunnittelujärjestelmiin kytketyissä päätösanalyysimenetelmissä normitietoa voivat olla esimerkiksi metsänhoitosuosituksukset ja metsälainsäädäntö ja tosiasiatietoa esimerkiksi metsävaratieto sekä tieto metsän kasvu- ja kehittämisprosesseista.

Vapaamuotoinen palaute on luonteeltaan laadullista kerättyä tai vastaanotettua tietoa. Sen lähteenä ovat yleensä yksittäiset kansalaiset sekä sidos- ja intressiryhmien edustajat (taulukko 2). Sitä kerätään erilaisissa yleisötilaisuuksissa sekä palautelomakkein. Tarkalleen ottaen kyseessä on jatkumo laadullisen palautteen keräämisestä kohti keskustelutilaisuutta, josta puolestaan on jatkumo neuvotteluun. Keskustelulla tarkoitetaan tilannetta, jossa osallistujia on niin paljon ja tilaisuuden luonne sellainen, ettei perusteellinen argumentointi ole mahdollista. Neuvottelussa osallistujia on sen verran vähän, että perusteellinenkin argumentointi ja synteessin muodostaminen ovat mahdollisia.

Menetelmän heikkoutena verrattuna kyselyyn on se, että muun muassa otannan puuttuessa palautteen edustavuudesta ei ole tietoa (artikkeli I, 451). Ominaista onkin, että palautteen antajiksi valikoituu ennalta ennakoimaton joukko osallistujia. Kylätason yleisötilaisuuksissa eli niin sanotuissa tupailloissa voi paikallinen mielipidejohtaja vaikuttaa oleellisesti saatavaan palautteeseen ja käytävään keskusteluun. Toisaalta, kun suunnittelu koskee riittävän pientä aluetta (esimerkiksi alue-ekologinen suunnittelu), palautteen vastaanottaminen on tiiviisti kiinni asiayhteydessään. Palautteen analysointi vaikeutuu suunnittelualueen koon kasvaessa. Palautteen määrä voi olla niin suuri, että sen analysointi ja hallitseminen on työlästä ja hankalaa. Lisäksi jotain palautetta voi olla vaikea ymmärtää, jos sen asiayhteys on katkenut. (Artikkeli I.)

Vapaamuotoista palautetta antaessaan osallistujat saavat kertoa mielipiteensä siinä muodossa kuin haluavat. Tämä osallistamismenetelmä ei sisällä ennalta määritettyä kysymyksenasettelua, missä se eroaa luonteeltaan ratkaisevasti esimerkiksi kvantitatiivisesta kyselystä. Vapaamuotoinen palaute siis kerää hyvin monenlaista tietoa, joka voi hyvinkin olla sekä normi-, elämys- että tosiasialauseita. Verrattuna strukturoituun kyselyyn ja päätösanalyysiin, vapaamuotoinen palautteen avulla on erityisen hyvät mahdollisuudet löytää uusia näkökulmia suunnittelutilanteeseen. Palautteen ongelma on sen kirjaaminen, hyödyntäminen ja hyödyntämisen osoittaminen.

Seuraavaksi pohdin tarkemmin mahdollisuuksia kehittää vapaamuotoisen palautteen analysointi- ja keräämismenetelmiä. Tavoitteena on, että menetelmillä voidaan kerätä normi-, elämys- ja tosiasiatietoa sekä havaita ja kuvata erilaisia suunnittelutilanteen näkökulmia, toisin sanoen elämismailmaa ja puheyhteisöjä.

3.3 Laadullisen kansalais- ja sidosryhmäpalautteen analysointimenetelmiä

Kahdessa osatutkimuksessa (artikkelit II; IV) tavoitteena oli kokeilla, miten vapaamuotoista palautetta voitaisiin analysoida ja hyödyntää tehokkaasti. Analyysin tarkoituksena oli ottaa huomioon tiedon eri lajit sekä erilaisten näkökulmien olemassaolo. Aikaisemmin vastaavia menetelmiä ovat kehittäneet muun muassa Söderbaum (1987) ja Haverinen (1999). Söderbaum on kehittänyt tilanneanalyysia kustannus-hyötyanalyysia (KHA) korvaavaksi menetelmäksi, joka toisi esille juuri osapuolten erilaiset näkökulmat. Taustalla on KHA:n kritiikki, jonka mukaan kustannus-hyötyanalyysissa oletetaan olevan olemassa kaikille yhteinen etu ja hyöty.

Ensimmäisessä osatutkimuksessa (artikkeli II) analysoin Metsähallituksen keräämää kansalaispalautetta. Palautetta oli pyydetty lomakkeilla, joissa mainittiin joitakin aihepiirejä ja oli annettu muutama rivin verran vastaustilaa. Näin palaute oli luonteeltaan lyhyehköjä *kommentteja*, eikä niinkään pidempiä, "esseetyyppisiä", ja perusteellisempia mielipiteitä.

Halusin jakaa kommentit ryhmiin sen mukaan, edustivatko ne elämys-, normi- vai asiatietolauseita. Käytännössä kuitenkin oli vaikea erottaa elämys- ja normilauseet ja lopulta ne analysoitiinkin samalla tavalla, mielipiteinä. Esimerkiksi kommentista "Mujejärven arvokkaat lähteet on säästettävä" on mahdoton sanoa tarkalleen, onko kyseessä vastaajan henkilökohtaiseen elämykseen perustuva toive, vai voidaanko mielipidettä perustella yleisemmällä sosiaalisen yhteisön normilla. Sen sijaan asiatietolauseet olivat tunnistettavissa. Näistä esimerkkinä "Pankajärven saarilla on suojelunarvoisia lähteitä". Luonnollisesti Mujejärveäkin koskeva mielipide sisälsi myös huomioon otettavaa asiatietoa, minkä vuoksi suunnittelijan pitäisikin käydä arvioimassa lähteiden ekologiset arvot sekä Pankajävellä että Mujejärvellä. (Artikkeli II, 66-67.)

Suuren "palautemassan" tiivistämiseksi osoittautui hyödylliseksi Söderbaumin (1987) toiminto- ja tavoiteanalyysi. Kommentti siis koskee jotain *toimintoa*, kuten hakkuita ja se sisältää jonkin halutun kehityksen suunnan, *tavoitteen* kuten esimerkiksi: "Vanhat metsät on säästettävä". Samansisältöiset kommentit voidaan yhdistää toiminto- ja tavoitelauseiksi. Toiminnoista saadaan aineiston tiivistämiseksi otsikoita, joita palaute koskee kuten esimerkiksi: "metsätalous", "metsästy" ja "ratsastus". (Artikkeli II, 64-66.)

Tämä ei kuitenkaan riitä, sillä nyt esimerkiksi "metsätalous" -toiminnon alla on mielipiteitä, joiden tavoitteet ovat hyvinkin erilaisia,

kuten hakkuita vastustavia tai hakkuiden lisäämistä kannattavia. Niinpä toiminto- ja tavoitelauseet on tarpeen ryhmitellä vielä uudelleen sen mukaan, millaisia seurauksia niiden noudattamisesta olisi Metsähallitukselle. Näin syntyy uusia *teemoja* kuten esimerkiksi "hakkuiden kieltäminen", "hakkuiden rajoittaminen", "metsätaloustoimenpiteiden tukeminen", "mökkitonttien myynnin rajoittaminen", "virkistykseen edistäminen rakenteita ja palveluja kehittämällä", "virkistykseen edistäminen niin, että ei ole rakenteita" ja "muut". (Artikkeli II, 66.)

Menetelmänkehitystutkimus osoitti, että jäsentämällä palautetta järjestelmällisesti sitä on mahdollista sisällyttää muun muassa metsäsuunnittelun paikkatietojärjestelmiin. Palaute voi olla hyvinkin yksityiskohtaista tai suurpiirteistä. Näin palautetta on mahdollista hyödyntää aiempaa tehokkaammin metsäsuunnittelussa. Lisäksi on mahdollista seurata palautteen hyödyntämistä. (Artikkeli II.)

Palautteesta ei kuitenkaan ollut mahdollista erotella elämyslauseita ja normilauseita (artikkeli II, 69). Myöskään kovin tarkkaa kuvaa suunnittelutilanteen erilaisista näkökulmista ei saatu siinä mielessä, kuin puheyhteisön tai elämismaailman käsitteet edellyttäisivät. Esimerkiksi ei tunneta niiden takana olevia ryhmiä, ei näiden taustatekijöitä eikä argumentteja. Joka tapauksessa analyysi tuo esille monipuolisesti suunnittelua koskevia aihepiirejä, vaihtoehtoisia ajatuksia ja ideoita.

Toisessa tutkimuksessa (artikkeli IV) haluttiin neljän metsäkeskuksen (Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaan, Kainuun ja Lapin) sidosryhmiä edustajilta monipuolisia näkemyksiä metsien käyttöön liittyvistä ongelmista alueellisessa metsätaloudessa. Aiheeseen liittyvä avoin kysymys "Luotelkaa kolme mielestänne tärkeintä metsien käyttöön liittyvää ongelmaa" esitettiin kyselylomakkeessa. Vastauksille oli varattu tilaa muutama rivi ongelmaa kohden.

Laadullisella analyysillä tuotin taulukossa 3 esiteltyä neljä ongelmaluokkaa ja näkökulmaa alueellisen metsätalouden ongelmista (artikkeli IV, 101, 105-108). Kyselyn avointen kysymysten analyysin avulla oli siis mahdollista tunnistaa erilaisia näkökulmia, joita voitaisiin hyödyntää esimerkiksi alueellisen metsäohjelman laatimisprosessissa. Menetelmä ei kuitenkaan tunnista näkökulmia niin tarkasti, että voitaisiin analysoida niiden takana olevia puheyhteisöjä ja näiden argumentteja kannoilleen. Aineistosta ei myöskään pystytty erittelemään tiedon eri lajeja. Näkökulmat taulukossa 3 ovat vain suuntaa antavia, joiden taustalla olevista puheyhteisöistä voidaan tehdä joitain arveluja. Esimerkiksi on erotettavissa ryhmä, jossa luotetaan perinteiseen, niin sanottuun savupiipputeollisuuteen, taloudellisena voimavarana ja toisaalta ryhmä, joka uskoo enemmän uudenaikaisiin kasvualoihin.

Taulukko 3. Tärkeimmät metsien käyttöön liittyvät ongelmat (artikkeli IV, 106, muunnettu) metsäkeskusten ja näiden sidosryhmien mielestä.

<p>Perinteisen metsätalouden laiminlyönti</p> <ul style="list-style-type: none"> • Metsänhoitotyörästit • Metsänomistajien vieraantuminen • Metsätalouden huono kannattavuus • Liiallinen luonnonsuojelu 	<p>Puumarkkinoiden ja puunjalostuksen kehittymättömyys</p> <ul style="list-style-type: none"> • Huono puun hinta, kuitu- ja hankintapuun heikko kysyntä • Metsäteollisuuden keskittyminen • Mekaanisen puunjalostuksen ja puun energiakäytön vähäisyys
<p>Metsäluonnon suojelun laiminlyönti</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vanhojen metsien hakkuut, liian vähän suojelualueita • Monimuotoisuuden väheneminen • Metsätalouden vesistövaikutukset 	<p>Pienimuotoisen, monikäyttöön perustuvan metsätalouden väheksyminen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vallitsevan metsänhoidon yksipuolisuus • Hakkuu- ja puuntuotantokeskeisyys • Vaihtoehtoisten metsän hyötyjen – myös rahallisten – väheksyminen

Kun yritetään saada kuvaa siitä, millaisista sidosryhmistä eri puheyhteisöt voisivat koostua, voidaan hyödyntää myös strukturoidun kyseilyn vastausaineistoa ja analyysimenetelmiä. Esimerkiksi metsäkeskuksille ja näiden sidosryhmille tehty kysely (artikkelit IV; V; VI) sisälsi muun muassa useita monivalintakysymyksiä mielipideväittämineen, jotka koskivat muun muassa yhteistyön määrää organisaatioiden välillä. Monipuolisen analyysin lopputuloksena voitiin vastaajien organisaatiot ryhmitellä taulukon 4 mukaisesti eri verkostoiksi (Leskinen ym. 2003, 42).

Käytetyt analyysimenetelmät ovat puhtaasti matemaattisia, eivätkä sisällä oletuksia sosiaalisesta järjestyksestä. Kun menetelmiä hyödynnetään sopivasti kommunikatiivisen suunnitteluteorian mukaisten empiiristen kysymysten selvittämiseen, auttavat ne tunnistamaan ja erottamaan eri näkökulmia. Tuloksia voidaan hyödyntää kuvauksena sosiaalisesta järjestyksestä metsäkeskuksen sidosryhmien keskuudessa ja hyvänä lähtötietona jatkotoimenpiteille. Näitä voisivat olla esimerkiksi alueellisissa metsäohjelman laadintaprosessissa eri näkökulmien hyödyntäminen keskustelualoitteina. Esimerkiksi työryhmätyöskentelyssä voidaan pyrkiä puheyhteisöjen tarkempaan tunnistamiseen ja näiden välillä kriittiseen argumentointiin.

Taulukko 4. Alueellisen metsätalouden yhteistyöverkostot, niiden tärkeimmät tavoitteet, ongelmakuvat sekä käsitys alueellisen metsäohjelman (AMO) vaikuttavuudesta (Leskinen ym. 2003, 42).

<p>Yksityimetsätalouden verkosto Metsäkeskus, metsänomistajien liitto, metsänhoitoyhdistykset, metsäteollisuus,</p> <p><i>Tärkeät tavoitteet:</i> puunjalostuksen lisääminen, puuntuotannon tehostaminen, työllisyys ja metsäenergian käyttö, vesien suojeleminen ja hakkuiden lisääminen. <i>Kohtalaisen tärkeää:</i> Monimuotoisuuden lisääminen. <i>Vähäpätöiset tavoitteet:</i> luontomatkailu, marjastus ja sienestys, luonnonsuojelu ja virkistyskäytön lisääminen. <i>Ongelmat:</i> Perinteisen metsätalouden laiminlyönti, puumarkkinoiden ja puunjalostuksen kehittymättömyys. AMO vaikuttava (80 % vastaajista). AMO täyttää oman organisaation kannalta tärkeitä tavoitteita (73 % vastaajista).</p>	<p>Ympäristön suojelun verkosto Alueellinen ympäristökeskus, kuntien ympäristöviranomaiset, ympäristöjärjestöt</p> <p><i>Tärkeät tavoitteet:</i> Monimuotoisuuden lisääminen, vesistöjen kunnon parantaminen (luonnonsuojelun lisääminen). <i>Kohtalaisen tärkeää:</i> Metsäenergian käytön lisääminen, työllisyys. <i>Vähäpätöiset tavoitteet:</i> Hakkuiden lisääminen (puun tuotannon tehostaminen). <i>Ongelmat:</i> Pienimuotoisen metsätalouden väheksyminen (perinteisen metsätalouden laiminlyönti, puumarkkinoiden ja puunjalostuksen kehittymättömyys, suojelun laiminlyönti). AMO vaikuttava (76 %). AMO ei aja organisaatiolle tärkeitä tavoitteita (vain 38 % uskoi edistävän).</p>
<p>Luonnonvarojen käytön verkosto Metsästyöorganisaatiot, luontomatkailuyri-tykset, Metsähallituksen luontopalvelujen toiminta</p> <p><i>Tärkeät tavoitteet:</i> Monimuotoisuuden lisääminen, puunjalostuksen lisääminen, metsäenergian käytön lisääminen, vesistöjen kunnon parantaminen. <i>Kohtalaisen tärkeää:</i> Työllisyys. <i>Vähäpätöiset tavoitteet:</i> Hakkuiden lisääminen, marjojen ja sienien poimimisen lisääminen. <i>Ongelmat:</i> Perinteisen metsätalouden laiminlyönti, pienimuotoisen metsätalouden väheksyminen, (puumarkkinoiden kehittymättömyys, suojelun laiminlyönti). AMO vaikuttava (61 %). AMO ei aja omalle organisaatiolle tärkeitä tavoitteita (vain 41% uskoi edistävän).</p>	<p>Taustaryhmä TE-keskus, kuntien elinkeinoviranomaiset, koulutus- ja tutkimusorganisaatiot, 4H -yhdistykset, ammattiyhdistykset, maataloustuottajain järjestöt</p> <p><i>Tärkeät tavoitteet:</i> Puun jatkojalostuksen lisääminen, metsäenergian käytön lisääminen (työllisyys, puuntuotannon tehostaminen, vesistöjen kunnon parantaminen). <i>Vähäpätöiset tavoitteet:</i> Luonnonsuojelu, hakkuiden lisääminen, marjojen ja sienien poimiminen. <i>Ongelmat:</i> Puumarkkinoiden ja jalostuksen kehittymättömyys, (pienimuotoisen metsätalouden väheksyminen). AMO vaikuttava (76 %). AMO ajaa omalle organisaatiolle tärkeitä tavoitteita (61% vastaajista).</p>

4 KESKUSTELU JA NEUVOTTELU YHTEISTOIMINTANA

4.1 Kompromissin ja yhteistoiminnallisuuden ero suunnittelu- tutkimuksissa

Habermasille (1994) vuorovaikutus merkitsee kunnioittavaa keskustelua eri näkökulmien eli puheyhteisöjen välillä ja sisällä. Kommunikatiivisesti rationaalinen toimintasuunnitelma saavutetaan, kun suunnittelutilanteesta keskustellaan avoimesti tietyt ehdot täytävissä keskustelussa. Lyhyesti nämä ehdot merkitsevät sitä, että keskustelu on vapaata ja vilpittöntä, eikä sitä häiritse minkäänlainen vallankäyttö tai painostus. Keskustelussa esille tuodut asiat ovat suunnittelutilanteeseen nähden relevantteja. Kun kaikkien keskusteluun osallistuvien elämykset, yhteisön normit ja tarpeelliset asiatiedot on käsitelty, päädytään yhteisymmärryksessä parhaaseen eli kommunikatiivisesti rationaaliseen päätökseen.

Realistisesti ajateltuna Habermasin esittämän yhteisymmärryksen saavuttaminen yllä kuvatulla tavalla on melko mahdoton ajatus toteutuakseen arkielämässä. Kun vuorovaikutustilanne konkretisoituu kilpailullisena, päädytään Habermasin esittämään välineelliseen asennoitumiseen vuorovaikutuksessa, josta seuraa strategisesti koordinoitunut sosiaalinen toiminta. Käytännössä tämä tarkoittaa suostuttelua tai kompromissia. Suostuttelun tapauksessa joku osapuoli onnistuu markkinoimalla edistämään oman suunnitelmansa läpivientiä osallistamisprosessissa. Kompromississa käydään kauppaa eri eturyhmien välillä hyödyistä ja haitoista. Voidaan ajatella, että kansalaisten ja eri ryhmien osallistumisen tarkoituksena on turvata yksilön vapaus ajaa omaa etuaan yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Ehtona on, ettei samalla uhkaa muiden yksilöiden vapautta (Lauber & Knuth 1998). Kompromissi -lopputulos ei kuitenkaan ole innovatiivinen, vaan valtataistelu, jossa kamppaillaan nollasummapelin voittamisesta (Healey 1992, 157).

Kompromissi ja suostuttelu ovat käytäntöjä, jotka myös toteutuvat todellisissa suunnittelu- ja päätöksentekotilanteissa. Vaikka täydellistä yhteisymmärrystä ja siihen liittyvää yhteistoimintaa pidetään realistisesti ottaen mahdottomana (Forester 1982; Healey 1993), on kommunikatiivisen toiminnan teorialla ja sen sovelluksilla silti annettavaa käytännön suunnittelutilanteisiin.

Healeyn (1992) tulkinta elämismaailman uusintamisesta on, että tärkeintä olisi sekä puheyhteisöjen sisällä että niiden välillä säilyttää kyky argumentoida asioista refleksiivisesti ja kriittisesti. Tämä merkit-

see sitä, että vuorovaikutuksessa eri näkökulmia arvioidaan avoimesti, ei etukäteen tuomien. Avoimuus ja pyrkimys ymmärtää ja hyväksyä vaihtoehtoiset näkökulmat mahdollistavat keskinäisen ymmärtämisen puheyhteisöjen välillä. Kun on uskallusta vakavasti harkita jotain omasta näkökulmasta poikkeuksellista ajatusmallia, on mahdollista oivaltaa uutta, sekä yksilötasolla että ryhmänä. Oivallusten lähtökoh- tana on usein tiedostettu ristiriitaisuus. Tämä taas mahdollistaa uusien ideoiden ja innovaatioiden syntymisen keskustelun tuloksena. Uudet ideat esimerkiksi suunnittelutilanteen ratkaisuksi ovat konkreettisesti uusinnettua elämismailmaa. (Healey 1992.)

Healey (1995) korostaa mahdollisuutta asiasisällölliseen argu- mentaation. Näin tunnustettaisiin kaikkien osallistuvien osapuolten tuoma panos keskusteluun erilaisten asiatietojen, arvojen ja merkityk- senantotapojen kautta. Eri näkökulmien avoin arviointi mahdollistaa parhaan argumentin eli perustelun vaikutuksen. Näin on mahdollisuus päästä osapuolten välillä keskusteluyhteyteen, joka tuottaa nolla-plus ratkaisuja eli "kaikki voittavat" -tilanteen (Healey 1995, 49). Tämä mahdollistaa yhteistoiminnallisuuden ja tilanteen, jossa syntyy sosiaa- lista ja tiedollista pääomaa (Healey 1995, 50).

Neuvottelutilanteelle, jossa voidaan saavuttaa riittävä luottamuk- sen tila "kaikki voittavat" -ratkaisun saavuttamiseksi, on joitakin en- nakkoehtoja. Esimerkiksi yksikään neuvotteluosapuoli ei saa olla liian ylivoimainen vaikutus- ja toimintavalmiuksiltaan, vaan osapuolten olisi oltava kohtalaisen tasavahvoja. Ylivoimaisella osapuolella ei ole tarvetta neuvotella, kun se saavuttaa haluamansa joka tapauksessa tavalla tai toisella. Sovittelu- ja neuvottelumenetelmät eivät siten rat- kaise ongelmia sellaisessa tilanteessa, jossa osapuolten voimasuhteet ovat epätasaiset. (Forester 1987a, 311.)

Healeyn mukaan on siis olemassa konkreettista yhteistoimintaa, jossa eri näkökulmien tarkastelun tuloksena syntyy uusia innovaatioi- ta. Suunnittelumenetelmillä tosin ei voida synnyttää "väkisin" tällaista yhteistoimintaa, sillä se on pitkälti riippuvainen suunnitteluun osallis- tuvien tahojen omista asenteista ja eri osapuolten välisistä suhteista. Osapuolten välille olisi synnyttävä luottamusta.

Eräänlaisena suunnittelun kunnianhimoisena, mutta silti aiempaa realistisempänä, "välitavoitteena" Healey (1993) esittää suunnittelun läpinäkyvyyden ja rehellisyyden parantamista sekä monipuolisemman eri näkökulmien huomioon ottamisen. Suunnittelussa selkeästi argu- mentoitaisiin, millaisia valintoja on tehty: mitä vaihtoehtoja on valittu ja mitä on suljettu pois. Lisäksi voitaisiin dokumentoida, mistä asi- oista on saavutettu yksimielisyys ja mistä on edelleen erimielisyyttä (Healey 1993, 102). Näin suunnitelma olisi myös dokumentti proses-

sin aikana käydystä keskustelusta ja tehdystä valinnoista (Healey 1993, 103). Kommunikatiivisen toiminnan teorian soveltamisen tuomana tavoitteena suunnittelulle ja päätöksenteolle olisi, että voitaisiin hyväksyä erojen syvyys, ymmärtää, mitä nämä erot osapuolten välillä ovat, sekä pystyä luomaan sanasto, jonka avulla erot voitaisiin julkisesti muotoilla (Healey 1993, 103).

Koska innovaatioita syntyy, voidaan olettaa, että on olemassa tilanteita, joissa eri osapuolet riittävästi ymmärtävät toistensa argumentteja ja pystyvät muodostamaan yhteisen näkemyksen, ts. uusintamaan yhteistä elämismailmaa. On täysin mahdotonta arvioida suunnittelutilanteita esimerkiksi "tunkeutumalla" muiden ihmisten "pään sisälle" niin, että voisi esimerkiksi luotettavasti arvioida esittääkö joku henkilö argumenttinsa vilpittömästi yhteistoiminnallisesti suuntautuen vain asennoituen välineellisesti, "pelaamalla". Niinpä yhteistoiminnallisuuden toteutumista on tutkittava yrittämällä havaita sen lopputuloksia ja muita tunnusmerkkejä. Yhteistoiminnallisuuden tunnusmerkkejä ovat muun muassa innovaatioiden syntyminen, esille nousseiden ongelmien ratkeaminen ja yleensäkin päätyminen lopputulokseen, jossa kaikki osapuolet voittavat. Seuraavaksi käsitellään, miten on mahdollista tutkimuksellisesti löytää tällaisia yhteistoiminnan merkkejä käytännössä sekä löytyykö näitä merkkejä osallistavan metsäsuunnittelun tilanteista.

4.2 Arvioita yksityismetsien suunnittelun neuvottelu- ja keskustelutilanteista

Suunnitteluprosessiin osallistuneiden osapuolten teemahaastattelulla voidaan identifioida puheyhteisöjä ja näiden suhteita (artikkeli III, 5-9). Metsäkeskukseen sijoittuneessa tutkimuksessa haastateltiin henkilöitä jotka olivat edustaneet organisaatioitaan laadittaessa metsätalouden alueellisia tavoiteohjelmia vuonna 1998. Haastattelut analysoitiin laadullisesti siten, että lopputuloksena vastaajat ryhmiteltiin puheyhteisöihin. Kunkin puheyhteisön argumentaatiota kuvattiin lyhyesti. Haastatteluista ilmeni, että osapuolet olivat viimeistään tavoiteohjelmaproessin aikana oppineet tuntemaan toisten osapuolten tavoitteita ja näkökulmia. Haastatteluissa myös kuvattiin keskusteluja ja niistä muodostui kuva kompromissien muodostamisesta ohjelmaprosessissa.

Sama analyysi tehtiin aluesuunnittelun osapuolten haastatteluille. Näissä haastatteluissa oli havaittavissa suurempia eroja puheyhteisöjen välillä kuin ohjelmaproessiin osallistuneiden välillä. Puheyhteisöiden välillä oli erilaisia käsityksiä esimerkiksi metsäluonnon monimuotoisuuden hoidosta. Tarkempi analyysi osoitti, että kun metsän-

omistaja ei ymmärrä metsäammattilaisen toimia, syntyy vahinkoa. Esimerkkinä tästä oli metsäomistajien tapa korjata uudistusalueelle jätetyt säästöpuut. Luonnonhoidollisten toimien järkevä yhdistäminen metsätaloustoimintaan vaikuttaakin haasteelta, jossa esimerkiksi alue-suunnittelun yhteydessä aiempaa tehokkaampi yhteistoiminta tai edes tiedonkulku metsänomistajien, metsäammattilaisten sekä luonnon-suojelun asiantuntijoiden välillä parantaisi toiminnan tuloksia. (Artikkeli III, 9-11.)

Puheyhteisöjen analysointia voidaankin pitää luotettavampana tapana arvioida prosessin yhteistoiminnallisuutta, kuin arvioimalla haastateltavien omia tuntemuksia prosessista. Esimerkiksi manipuloinnin tai markkinoinnin kohteena ollut henkilö tuskin itse tiedostaa tätä. Samoin henkilö sekä puheyhteisö, johon haastateltava kuuluu, ovat voineet sitoutua johonkin ajattelutapaan ja näkökulmaan niin voimakkaasti, etteivät ne yrityksestä huolimatta pysty aidosti ymmärtämään vaihtoehtoista katsantotapaa ongelmaan.

Myös kyselyn avulla saadaan esille tuloksia, joiden avulla voidaan arvioida yhteistoiminnallisuutta. Esimerkiksi neljän metsäkeskuksen alueella tehdyn sidosryhmäkyselyn perusteella voitiin päätellä, ovatko alueelliset metsäohjelmaprocessit mahdollisesti olleet yhteistoiminnallisia (artikkelit IV; V; VI).

Kyselyaineistolla muun muassa vertailtiin eri metsäkeskusten välisiä eroja havaiten kuitenkin ne vähäisiksi. Sidosryhmät olivat verkostoituneet samalla tavalla ja niiden esittämät ongelmien kuvaukset sekä tavoitteet olivat samanlaisia (taulukko 4). Myös valmiit ohjelmat olivat hyvin samantyyppisiä. Jos ohjelmaprocessi olisi innovatiivinen ja siinä mielessä myös yhteistoiminnallinen, olisi tuloksena varmasti selkeämmin toisistaan eroavia metsäohjelmia (artikkelit IV; V; VI).

Kyselyn tulosten avulla on muun muassa mahdollista verrata sidosryhmien edustajien painotuksia tärkeiksi tavoitteiksi alueellisissa metsätaloudessa itse valmiiden ohjelmien sisältöön (artikkeli V, 17-18). Nähdään muun muassa että hakkuiden lisäämisen ja puuntuotannon tehostamisen tavoitteet ovat korostuneet ohjelmissa, vaikka sidosryhmät eivät olekaan pitäneet näitä tavoitteita kovin tärkeinä. Tämä johtuu siitä, että metsäkeskuksen asiantuntijat ovat kokeneet nämä tärkeiksi tavoitteiksi. Ristiriitoja herättävä tavoite oli metsien suojeleminen, joka olikin jätetty ohjelmista kokonaan pois. Selitys oli, että tämä asia ratkaistaan omassa foorumissaan, eli Etelä-Suomen metsiensuojelutoimikunnassa (artikkeli V, 17).

Lisäksi tiettyjen sidosryhmien, kuten porotalouden, matkailuelinkeinon ja luonnon suojelemissä tavoitteet ja mielipidevastaukset kiinnittävät erityistä huomiota (artikkeli V, 17-18). Näiden organisaa-

tioiden tärkeiksi kokemat tavoitteet ovat jääneet varsinaisissa ohjelmissa vähälle huomiolle. Lisäksi nämä sidosryhmät ovat itse kyselyvastauksissa arvioineet, että alueellinen metsäohjelma ei kovin hyvin täytä heidän kannaltaan tärkeitä tehtäviä (artikkeli IV, 110).

Kyselytutkimuksen tulokset viittaavat siis siihen, etteivät näiden sidosryhmien ongelmat ole ratkenneet metsäohjelmapirosessien myötä. Ei ole syntynyt "kaikki voittavat" -tilannetta. Ongelmat ovat silti olleet yleisesti katsoen relevantteja, koska kyseessä olevat sidosryhmät ovat olleet mukana ohjelmatyöskentelyssä.

Kyselyn avulla on luonnollisesti mahdollisuus tutkia useita ohjelmapirosesseja ja useampia osallistujaryhmiä. Sopivasti suunniteltu kysely voisi sopia esimerkiksi valtakunnalliseen ohjelmien arviointiin. Sidoryhmien tavoitteiden tiedustelu parivertailutekniikalla ja näiden vertaaminen valmiisiin metsäohjelmiin osoittautui tässä yhteydessä hyödylliseksi. Kokonaiskuva muodostui yhdistelemällä näihin avoimia, laadullisesti analysoitavia, kysymyksiä sekä mielipidekysymyksiä muun muassa kokemuksista prosessiin osallistumisesta. Eri tavoin saadut samansuuntaiset tulokset lisäsivät kyselyn luotettavuutta. Taustalla on ajatus siitä, että usealla eri tavalla muotoiltuihin kysymyksiin eivät vastaajat pysty vastaamaan tarkoitushakuisesti. Toisaalta, kun eri henkilöt tekevät eri menetelmillä analyysyjä, pienennetään harhaisuuden ja tutkijan subjektiivisuuden riskejä.

5 PÄÄTELMÄT

Yhteistoiminnallisen metsäsuunnittelun mahdollisuuksista ei voida keskustella ennen kuin sitä konkretisoidaan joillakin käsitteillä. Tässä tutkimuksessa yhteistoiminnallisuuden käsitteen haltuun ottamiseksi ja operationalisoimiseksi hyödynsin kommunikatiivisen toiminnan käsitettä sekä sitä soveltaneita suunnittelun tutkimuksia. Luvuissa 2, 3.1. ja 4.1. tekemäni teoreettisen tarkastelun tavoitteena oli määritellä, mistä puhutaan ja mistä ei puhuta, kun tarkoitetaan yhteistoiminnallisuutta. Luvuissa 2 ja 3.1 perustelen lisäksi, miksi on kiinnostavaa tutkia tiedonkeruun ja -analysoinnin menetelmiä. Luvuissa 3.2, 3.3. ja 4.2. käyn teorian avulla läpi, mitä loppujen lopuksi yhteistoiminnallisuudesta yksityismetsien suunnittelusta tiedetään tai voidaan päätellä osatutkimusten I-VI tuottaman tiedon avulla. Otan myös kantaa siihen, miten osatutkimuksissa käytetyillä menetelmillä kyetään tuottamaan tietoa yhteistoiminnallisuuden näkökulmasta.

Jos halutaan edistää yhteistoiminnallisuuden mahdollisuuksia yksityismetsätaloudessa osallistavan metsäsuunnittelun keinoin, nousee esille muutamia kehittämis- ja tutkimustarpeita. Ensinnäkin osallistavan suunnittelun tiedonkeruu- ja analyysimenetelmiä on tarpeen kehittää siten, että ne ottavat huomioon erilaisia näkökulmia, ymmärrettynä elämismaailman käsitteen mukaisesti. Tiedonkeruumenetelmiä olisi kehitettävä tunnistamaan ja käsittelemään mahdollisimman hyvin tiedon eri lajeja. Kuitenkin elämyksiä ja normeja on usein vaikea erottaa toisistaan esimerkiksi kyselyn tai laadullisen palautelomakkeen avulla kerätystä tiedosta (artikkeli II). Kaikkia artikkelissa I esiteltyjä tiedonkeruu- ja analyysimenetelmiä voidaan silti hyödyntää osallistavassa metsäsuunnittelussa, kunhan muistetaan myös niiden rajoitukset.

Toiseksi artikkelin III tapaustutkimus osoitti myös, että esimerkiksi alueellisissa metsäohjelmaprosesseissa käytävät neuvottelutilanteet ovat mahdollistaneet keskustelun, jossa osapuolet ovat oppineet ymmärtämään toistensa näkökulmia. Tästä huolimatta prosesseista ei löytynyt merkkejä varsinaisesta yhteistoiminnallisuudesta. Yhteistoiminnallisuus olisi voinut konkretisoitua esimerkiksi parempana metsänhoitotoimenpiteiden ja luonnon monimuotoisuudesta huolehtimisen koordinoituna (artikkeli III), alueellisten metsäohjelmien sisällöllisenä erilaisuutena tai esimerkiksi porotalouden, luonnonsuojelujärjestöjen tai matkailuelinkeinojen kokemuksena metsäohjelmien hyödyllisyydestä omille tavoitteilleen (artikkelit IV; V; VI).

Koska tutkimuksessa ei löytynyt empiiristä havaintoa yhteistoiminnallisuudesta, en halua tässä yhteydessä esittää mitään yhteistoimin-

nallisen metsäsuunnittelun määritelmää³. Näkemykseni on, että yhteistoiminnallisuuden edistäminen yksityismetsien suunnittelussa on kaikesta huolimatta tärkeää. Perusteluksi esitän tässäkin tutkimuksessa esitetyn päätelmän, että yhteistoiminnallisuus on keino synnyttää innovaatioita. Juuri innovaatiot puolestaan nähdään maaseudun kehittämisen ja aluekehityshankkeiden perustana.

Toisena perusteluna on näkemys, jonka mukaan kestävän kehityksen edellytyksenä on alueellisten, valtakunnallisten ja kansainvälisten luonnonsuojelutavoitteiden (kuten myös talouselämän toiminnan) toteuttaminen paikallisesti hyväksyttävällä tavalla. Toteutuksen on siis otettava huomioon paikallisten ihmisten elämäntavat ja tarpeet (Haila 1998a;1998b; Iyer-Raniga & Treloar 2000). Tämä tarve on huomattu myös käytännössä. Esimerkiksi Etelä-Suomen, Oulun läänin länsiosan ja Lounais-Lapin metsien monimuotoisuusohjelma (niin sanottu METSO -ohjelma, Etelä-Suomen, Oulun-läänin... 2002) esittää yhtenä vapaaehtoisena metsiensuojelun keinona niin sanottuja metsäluonnon monimuotoisuuden yhteistoimintaverkostoja. Yhteistoimintaverkosto määrittää Metso -työryhmän raportissa seuraavasti: ”Yhteistoimintaverkosto edistää luonnon monimuotoisuutta kokemusten vaihdon ja oppimisen kautta, ja erityisesti silloin, kun elinympäristöjen ja lajien säilyttäminen edellyttää toimenpiteitä laajakoilla alueilla. Se perustuu metsänomistajien omaehtoisuuteen ja voi edistää sosiaalista ja taloudellista kestävyyttä kuten maaseutuuyrittäjyyttä, työllisyyttä ja luontomatkailua” (Etelä-Suomen, Oulun-läänin... 2002). METSO -ohjelmaan mukaan otetuilla luonnon monimuotoisuuden yhteistoimintaverkostoilla halutaan siten toteuttaa luonnonsuojelupolitiikkaa yhteistoiminnallisesti paikallisten ihmisten kanssa.

Miten yhteistoiminnallisuus on mahdollista toteuttaa käytännössä? Yhteistoiminnallisen politiikan toteuttamiseksi ja ylemmän tason tavoitteiden ja ongelmien ratkaisemiseksi paikallistasolla ovat esittäneet keinoja muun muassa Lee (1993), Leskinen, A. (1994) ja Glasbergen (1995). Eräs käytännön malli löytyy myös metsäkeskusten puun energiakäytön edistämishankkeista. Energiapuuosuuskuntia syntyy metsäkeskuksen hanketoiminnan innoittamina. Tämä toteutuu siten, että edistämishanke vie kuntiin tietoisuutta ja informaatiota puun energiakäytöstä sekä tukee yrittäjiä investointilaskelmien, -tukihakemusten ja sopimusneuvottelujen muodossa. Esimerkiksi metsänomistajien ener-

³ Tämä ei sulje pois mahdollisuutta, että jossain muualla kuin tässä tutkimuksessa arvioituissa prosesseissa on toteutunut yhteistoiminnallisuutta yksityismetsien suunnittelun yhteydessä. Olen esittänyt aiemmin yhden määritelmän yhteistoiminnalliselle suunnittelulle (artikkeli I, 454)

giaosuuskunnan syntyminen on kuitenkin viime kädessä näiden yhteistoiminnan varassa⁴. Metsäkeskus on siten itse asiassa hankkeensa muodossa luonut verkoston, jonka tavoitteena on saada syntymään yhteistoiminnallinen verkosto paikallistasolle (Peltola 2003a). Mallin taustalla on ajatus, ettei yhteistoimintaa pystytä luomaan ulkoapäin johonkin tiettyyn paikalliseen tilanteeseen. On kuitenkin mahdollista luoda olosuhteita, jotka parantavat yhteistoiminnallisuuden mahdollisuuksia, ja toivoa parasta: toisinaan yhteistoimintaa syntyy, toisinaan ei.

Yhteistoiminnallisuuden mahdollisuuksia voidaan parantaa muun muassa kehittämällä tiedonkeruu- ja analyysimenetelmiä. Toisaalta yhteistoiminnallisuuteen vaikuttaa myös tekijä, jonka tämän tutkimuksen alussa rajasin ulkopuolelle: sosiaalisen yhteisön jäsenten väliset suhteet ja niiden dynamiikka. Onko mahdollista luoda innostusta ja synnyttää rakentavaa ilmapiiriä, joka kannustaisi yhteistoimintaan? Jos on, niin miten? Voidaanko jo etukäteen tai hankkeen alkuvaiheessa tunnistaa sosiaalisissa suhteissa tekijöitä, jotka mahdollistavat yhteistoiminnan?

METSON yhteistoimintaverkostojen kokeiluhankkeita on aloitettu vuonna 2004 neljä kappaletta: Hämeen-Uudenmaan metsäkeskuksen, Länsi-Uudenmaan metsänhoitoyhdistyksen, Pohjois-Karjalan metsäkeskuksen sekä Pohjois-Pohjanmaan ja Rannikon metsäkeskusten alueilla. Kokeiluhankkeet ovat kolmivuotisia päättyen vuoden 2006 lopussa. Jatkossa tavoitteenani onkin tutkia edellä mainittuja kysymyksiä ja siten yhteistoiminnallisuuden mahdollisuuksia näissä hankkeissa⁵.

Tapaustutkimus lienee luotettavin menetelmä yhteistoiminnallisuuden toteamiseksi ja sen mahdollisuuksien arvioimiseksi. Kyselytutkimusta voidaan hyödyntää ilmiön merkittävyyden arviointiin, esimerkiksi voidaan kartoittaa mahdollisia yhteistoiminnallisuuden tunnusmerkkien olemassaoloa (artikkelit IV; V; VI). Kuitenkin vain tapaustutkimuksella on mahdollista pureutua sosiaalisiin suhteisiin, niiden dynamiikkaan sekä niiden vaikutuksiin suunnitteluprosessissa (artikkeli III).

⁴ Tämä "malli" tulee ilmi aineistosta, jonka olen kerännyt osana tutkimusta "Puuenergian kestäväen käytön sosioekonomiset ehdot". Raportti tapaustutkimuksesta on parhaillaan työn alla.

⁵ Tässä vaiheessa tutkimuskohde muuttuu jonkin verran, sillä kyseessä ei ole osallistava metsäsuunnittelu vaan kokeiluhankkeet. Merkittävin ero on ehkä siinä, että suunnittelu (tässä tapauksessa sekä alueelliset metsäohjelmat, että yksityismetsien alue ja tilasuunnittelu) on vakiintunutta toimintaa, kun taas hankkeet ovat ad hoc -toimintaa.

Tapaustutkimuksen yleistettävyyden edellytyksiä ovat tutkimuskohteiden huolellinen valinta sekä monipuolinen aineistonkeruu (Yin 1994). Lisäksi erityisesti tapaustutkimuksessa on tärkeää olemassa olevan teoreettisen tiedon looginen soveltaminen (Yin, 1994, Peltola 2003b). Teorioista kommunikatiivisen rationaalisuuden käsite on normatiivinen malli, joka auttaa kehittämään prosesseja ja menetelmiä. Sitä ja esimerkiksi argumentaation tutkimusta soveltamalla voidaan osoittaa suunnittelutilanteiden ongelmia ja esteitä kansalaisten osallistumisen näkökulmasta (esimerkiksi Lapintie 2001). Toisaalta, sen ymmärtämiseen, millaisia sosiaaliset suhteet ja niistä lähtöisin etenevät yhteistoiminnallisuuteen pyrkivät prosessit ovat, voivat vähemmän normatiivisetkin teoriat olla käyttökelpoisia. Realistisempia malleja suunnittelutilanteen kulun tutkimukseen tarjoavat esimerkiksi Foucault'n mikrovallan teorian sovellukset ja Flybergin tutkimukset vallan ja päätöksenteosta suhteista (Burchell ym. 1991; Flyberg 1998).

Juuri "oikean" teorian valitseminen tapaustutkimukselle ei kuitenkaan ole elämän ja kuoleman kysymys, koska tutkimuksen kohteena oleva tapaus rakentuu ilmiöiden käsitteellisen haltuunoton ja empirian vuoropuheluna (Peltola 2003b). Yleistettävyydellä pyritään esimerkiksi analysoimaan kehityskulkujen dynamiikkaa: mitkä yleiset kehityskulut vaikuttavat paikallisesti ja millaisten mekanismien kautta tämä tapahtuu tai toisaalta, mitkä tapahtumat ovat jääneet merkityksettömiksi paikallistasolla (Peltola 2003b). Tällöin keskeistä on se, että käytetty teoria ja kerätyn aineiston analyysi hyödyttävät toisiaan pyrittäessä loogisiin päätelmiin.

Kirjallisuus

- Alasuutari, Pertti (1994) Laadullinen tutkimus. Toinen, uudistettu painos. Vastapaino, Tampere.
- Burchell, Graham, Gordon, Colin, & Miller, Peter (toim.) (1991) The Foucault Effect. Studies in Governmentality. The University of Chicago Press, Chicago.
- Etelä-Suomen, Oulun-läänin länsiosan ja Lapin läänin lounaisosan metsien monimuotoisuuden turvaamisen toimintaohjelma. (2002) Ympäristöministeriö, Suomen ympäristö 583.
<http://www.ymparisto.fi/palvelut/julkaisu/elektro/sy583/SY583.pdf>
- Flyvberg, Bent (1998) Rationality and power. Democracy in practise. Morality and Society. The University of Chicago Press, Chicago & London.
- Forester, John (1982) Planning in the face of power. Journal of the American Planning Association 48:1, 67-80.
- Forester, John (1987a) Planning in the face of conflict: Negotiation and mediation strategies in local land use planning. Journal of the American Planning Association 53:3, 303-314.
- Forester, John (1987b) Anticipating implementation: Normative practices in planning and policy analysis. Teoksessa: Frank Fischer & John Forester (toim.) Confronting Values in Policy Analysis: The politics of criteria. Sage Publishing Co, Los Angeles, 153-173.
- Forester, John (1994) Bridging interests and community: Advocacy planning and the challenges of deliberative democracy. APA Journal(spring), 153-157.
- Glasbergen, Pieter (1995) Environmental dispute resolution as a management issue: Towards new forms of decision making. Teoksessa Pieter Glasbergen (toim.) Managing Environmental Disputes. Network Management as an Alternative. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 1-17.
- Habermas, Jürgen (1987) The Theory of Communicative Action, Volume 2: Lifeworld and System: The critique of Functionalist Reason. Beacon Press, Boston.
- Habermas, Jürgen (1994) Kommunikatiivisen toiminnan käsitteen tarkastelua. Teoksessa: Jürgen Habermas (toim.) Järki ja kommunikaatio. Gaudeamus Kirja, Tampere. Eurooppalaisia ajattelijoita, 68-97.
- Haila, Yrjö (1998a) Assessing ecosystem health across spatial scales. Teoksessa: D. Rapport, R. Costanza, P.R. Epstein, C. Gaudet, & R. Levins (toim.) Ecosystem Health. Blackwell, Malden, Ma, 81-102.
- Haila, Yrjö (1998b) Environmental problems, ecological scales and social deliberation. Teoksessa Pieter Glasbergen (toim.) Co-operative Environmental Governance. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Holland, 65-87.
- Haverinen, Risto (1999) Vuorovaikutuksen jäsentäminen ympäristövaikutusten arvioinnissa. Opas hankkeesta vastaaville, suunnittelijoille ja yhteysviranomaisille. Suomen ympäristökeskus, Ympäristöopas 64, Helsinki.
- Healey, Patsy (1992) Planning through debate. The communicative turn in planning theory. Town Planning Review 63:2, 143-162.
- Healey, Patsy (1993) The communicative work of development plans. Environment and planning B: Planning and design 20, 83-104.
- Healey, Patsy (1995) The argumentative turn in planning theory and its implication for spatial strategy formation. Teoksessa Terttu Pakarinen & Helena Ylinen

- (toim.) Are local strategies possible? Scrutinising sustainability. Tampere University of Technology, Department of Architecture, Tampere. Urban Planning Publications 29, 46-70.
- Hellström, Eeva (2001) Conflict Cultures - Qualitative Comparative Analysis of Environmental Conflicts in Forestry. *Silva Fennica*, Monographs 2.
- Helsingin metsäministerikonferenssi (1993) Maa- ja metsätalousministeriö.
- Hyttinen, Pentti & Niskanen, Anssi (1999) Practical experiences from the formulation of regional forest programmes in Finland. Teoksessa Anssi Niskanen & Johanna Väyrynen (toim.) Regional forest programmes: A participatory approach to support forest based regional development. *EFI Proceedings* 32, 73-81.
- Iyer-Raniga, Usha & Treloar, Graham (2000) A Context for Participation in Sustainable Development. *Environmental Management* 26:4, 349-361.
- Kangas, Jyrki (1992) Metsikön uudistamisketjun valinta - monitavoitteiseen hyötyteoriaan perustuva päätösanalyysimalli. Joensuun yliopiston luonnontieteellisiä julkaisuja 24. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Kangas, Jyrki, Loikkanen, Teppo., Pukkala, Timo. & Pykäläinen, Jouni (1996). A participatory approach to tactical forest planning. *Acta Forestalia Fennica* 251.
- Kangas, Jyrki, Hytönen, Leena A. & Loikkanen, Teppo (2001) Integrating AHP and HERO into the process of participatory natural resources planning. Teoksessa Daniel L. Schmoldt, Jyrki Kangas, Guillermo A. Mendoza & Mauno Pesonen (toim.) The Analytic Hierarchy Process in Natural Resource and Environmental Decision-Making. Kluwer Academic Publishers, *Managing Forest Ecosystems* 3, 131-147.
- Kivinen, Kimmo (1999) Yhteistyö metsätalouden alueellisten tavoiteohjelmien laadinnassa. Tutkimuskohteena Kainuun ja Pirkanmaan ohjelmat. *Diskurssi OY*, Helsinki.
- Kurttila, Mikko, Pykäläinen, Jouni & Leskinen, Pekka 2004. A utility-theoretical approach to defining the forest landowner's minimum price demand for a biodiversity object. käsikirjoitus.
- Lapintie, Kimmo (2001) Suunnitteluargumentaation analyysi ja arviointi. *Yhteiskuntasuunnittelu* 39:1, 4-25.
- Lauber, Bruce T. & Knuth, Barbara A. (1998) Refining our vision of citizen participation: lessons from a moose reintroduction proposal. *Society and Natural Resources* 11:4, 411-424.
- Lee, Kai N. (1993) *Compass and Gyroscope. Integrating Science and Politics for the Environment*. Island Press, Washington D.C.
- Leskinen, Antti (1994) *Environmental Planning as Learning: The Principles of Negotiation, the Disaggregative Decision-making Method and Parallel Organization in Developing the Road Administration*. Taloustieteen laitos, *Julkaisuja No 5*, Helsingin yliopisto.
- Leskinen, Leena A. (2003) Kommunikatiivinen toiminnan teoria metsäsuunnittelun tutkimuksen lähestymistapana. Teoksessa Jukka Tikkanen, Leena A. Leskinen, Tarja Isokääntä & Esa Heino (toim.) *Metsäsuunnittelun yhteistoi-minnallista perustaa etsimässä. Tuloksia yksityismetsätalouden suunnittelun kentästä*. Metla, Kannuksen tutkimusasema ja Oulun seudun ammatti-korkeakoulu, Kannus. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 904, 22-24.
- Leskinen, Leena A., Tikkanen, Jukka & Leskinen, Pekka (2003) *Metsätalouden yhteistyöverkostot Pohjois-Suomessa*. Teoksessa Jukka Tikkanen, Leena A. Leskinen, Tarja Isokääntä & Esa Heino (toim.) *Metsäsuunnittelun yhteis-*

- toiminnallista perustaa etsimässä. Tuloksia yksityismetsätalouden suunnittelun kentästä. Metsäntutkimuslaitos, Kannuksen tutkimusasema ja Oulun seudun ammattikorkeakoulu, Kannus. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 904. s. 38-44.
- Loikkanen, Teppo (1995) Osallistava metsäsuunnittelu. *Folia Forestalia*:2, 147-154.
- Loikkanen, Teppo, Simojoki, Timo & Wallenius, Pauli (1997) Osallistavan suunnittelun opas luonnonvara-ammattilaisille. Metsähallitus, Kuopio.
- McComas, Katherine A. & Scherer, Cliff W. (1999) Providing balanced risk information in surveys used as citizen participation mechanisms. *Society & Natural Resources* 12:2, 107-119.
- McCool, Stephen F. & Guthrie, Kathleen (2001) Mapping the Dimensions of Successful Public Participation in Messy Natural Resources Management Situations. *Society & Natural Resources* 14:4, 309-323.
- Metsälaki 1093/1996.
- Ollonqvist, Pekka (2002) Collaboration in the forest policy arena in Finland – from neo-corporatist planning to participatory program preparation. Teoksessa Olav Gislerud & Ine Neven (toim.) *National Forest Programmes in European Context*. *EFI proceedings* 44, 27-47.
- Peltola, Taru (2003a) Puuenergiähankkeet ja paikallislähtöinen kehittäminen. Megawattitunteja, työtä, harvennusrästejä vai hiilidioksidia? Teoksessa Sulevi Riukulehto & Annika Tuovinen (toim.) *Aluekehityksen todellisuus. Seinäjoen IV aluekehityspäivät 19.-20.3.2002*. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki. Sarja B 29, 75-91.
- Peltola, Taru (2003b) Hyvä/paha energiatuotanto. Ympäristöpoliittinen liikkumavara paikallista energiahuoltoa koskevissa valinnoissa. Lisensiaattityö, Aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitos, Tampereen yliopisto.
- Pykäläinen, Jouni (2000) Interactive use of multi-criteria decision analysis in forest planning. *Metsätieteellisen tiedekunnan tiedonantoja* 117. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Rakemaa, Anna (2003) Metsäsuunnittelun kehittämisstrategia - ajatuksia metsäsuunnittelun tulevaisuuden vuorovaikutushaasteista. Teoksessa Jukka Tikkanen, Leena A. Leskinen, Tarja Isokääntä & Esa Heino (toim.) *Metsäsuunnittelun yhteistoiminnallista perustaa etsimässä. Tuloksia yksityismetsätalouden suunnittelun kentästä*. Metla, Kannuksen tutkimusasema ja Oulun seudun ammattikorkeakoulu, Kannus. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 904, 8-10.
- Rantala, Tapio & Primmer, Eeva (2003) Value positions based on forest policy stakeholders' rhetoric in Finland. *Environmental Science & Policy* 6, 205-216.
- Richard, Tom & Burns, Sam (1998) Beyond "scoping". Citizens and San Juan National Forest managers, learning together. *Journal of Forestry* 4, 39-43.
- Sager, Tore (1994) *Communicative Planning Theory*. Avebury.
- Satterfield, Theresa & Gregory, Robin (1998) Reconciling environmental values and pragmatic choices. *Society & Natural Resources* 11, 629-647.
- Shindler, Bruce & Neburka, Julie (1997) Public participation in forest planning. *Journal of Forestry* 1, 17-19.
- Suomen kestävä metsätalouden kriteerit ja indikaattorit (1997) Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki.
- Tikkanen, Jukka & Ala-aho, Heikki (1997) Maakuntatason strateginen metsäsuunnittelu. Pohjois-Pohjanmaan metsästrategiaprojektiin osallistuneiden nä-

- kemys projektista ja maakunnallisen kehittämissuunnitelman merkityksestä. Metsätutkimuslaitoksen tiedonantoja 654.
- Tuler, Seth & Webler, Thomas (1999) Voices from the forest: What participants expect of a public participation process. *Society & Natural Resources* 12:5, 437-453.
- Wallenius, Pauli (2001) Osallistava strateginen suunnittelu luonnonvarojen hoidossa. Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja 41.
- Yin, Robert K., (1994) Case study research. Design and methods. Sage Publications, London.



ISBN 951-40-1931-8

ISSN 0358-4283